

Legitimacy and Overthrow of Tyrants: Confucian Viewpoint from Chinese History**

Sayumporn Chanthasithiporn*

Abstract

Legitimacy in politics, according to Confucian viewpoint, originated from the two sources, i.e. the Mandate of Heaven and the virtues of individual rulers. Confucianism requires all rulers, whether coming to the throne hereditarily or by overpowering tyrants, are required to deliver justice on behalf of heaven. Meanwhile, the individuals' virtues are seen as the main factors to judge whether the said rulers were able to maintain the Mandate of Heaven or not, and to exert pressure on them to act with righteousness. Confucian political philosophy is regarded as highly conservative, focusing strictly as it does on virtues, ethics, and observation of customs. Nevertheless, it also presents discourses to be used against tyrants, thereby giving legitimacy in overthrowing them.

Keywords: legitimacy, overthrow of tyrants, Confucian, the Mandate of Heaven, the virtues of individual rulers

*Lecturer, Chinese Section, Faculty of Humanities, Srinakharinwirot University, Faculty of Humanities, Srinakharinwirot University, Sukhumvit 23 Rd., Wattana, Bangkok, 10110. Email: sayumpornc@gmail.com

**Received September 29, 2017; Accepted December 2, 2017

ความชอบธรรมและการล้มล้างพระราช มุมมองของลัทธิขงจื๊อในประวัติศาสตร์จีน**

สยมพร ฉันทสิทธิพร*

บทคัดย่อ

แหล่งที่มาของความชอบธรรมในการปกครองตามมุมมองของลัทธิขงจื๊อมีแหล่งที่มาจากสองแหล่ง คือ อาณัติแห่งฟ้าและคุณธรรมส่วนบุคคลของผู้ปกครอง ลัทธิขงจื๊อถือว่าผู้ปกครองทุกคนไม่ว่าเถลิงสู่อำนาจด้วยการสืบสันตติวงศ์หรือจากการการบทรราช ล้วนถือว่าได้รับอาณัติแห่งฟ้าด้วยกันทั้งสิ้น แต่คุณธรรมส่วนบุคคลเป็นปัจจัยสำคัญที่ตัดสินว่าผู้ปกครองผู้นั้นจะรักษาอาณัติแห่งฟ้าได้หรือไม่ และเพื่อควบคุมผู้ปกครองให้อยู่ในครรลองคลองธรรม แม้ปรัชญาการปกครองของลัทธิขงจื๊อจะมีความเป็นอนุรักษนิยมอย่างสูง ภายใต้การอ้างอิงคุณธรรมจริยธรรมและการยึดมั่นจารีตอย่างเคร่งครัด แต่กลับนำเสนอวาทกรรมต่อต้านอำนาจเพื่อนำไปสู่การล้มล้างการปกครองอย่างมีความชอบธรรมด้วยเช่นกัน

คำสำคัญ: ความชอบธรรม, การล้มล้างพระราช, ลัทธิขงจื๊อ, อาณัติแห่งฟ้า, คุณธรรมของผู้ปกครอง

*อาจารย์ประจำสาขาภาษาจีน คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ซอยสุขุมวิท 23 แขวงคลองเตยเหนือ เขตวัฒนา กรุงเทพฯ 10110 อีเมล sayumporn@gmail.com

**ได้รับบทความ 29 กันยายน 2560; อนุมัติให้จัดพิมพ์ 2 ธันวาคม 2560

ความชอบธรรมในการปกครอง (political legitimacy) เป็นปัจจัยเบื้องหลังที่ทำให้รัฐและระบบการปกครองดำรงอยู่ได้ การใช้เพียงอำนาจหรือความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นที่ยึดบนฐานทางวัตถุเพียงอย่างเดียว

ยอมไม่อาจทำให้รัฐหรืออำนาจปกครองหนึ่ง ๆ คงอยู่ได้ยืนยาว การที่ประชาชนยอมรับและสนับสนุนในอำนาจปกครองนั้นจึงจะเป็นปัจจัยพื้นฐานที่ทำให้การปกครองมีความชอบธรรมและมีเสถียรภาพคงอยู่เป็นระยะเวลา ยาวนาน ดังนั้น อำนาจปกครองทั้งปวงไม่ว่าจะอยู่ในรูปแบบหรือระบอบใดก็ย่อมต้องตระหนักและมุ่งมาที่จะ สร้างความชอบธรรมให้เกิดแก่การปกครองของตน

แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber 1864 – 1920) นำเสนอแนวคิดเรื่อง “ความชอบธรรมในการปกครอง” โดยอธิบายว่า จากประวัติศาสตร์ของมนุษย์เราสามารถแบ่งรูปแบบและที่มาแห่งความชอบธรรมในการ ปกครองได้เป็นสามประเภท ดังนี้ (Weibo 2004, 303-305)

(1) การปกครองที่อาศัยความชอบธรรมจากหลักเหตุผล อยู่บนรากฐานของการที่ผู้ถูกปกครองเชื่อว่า ระบบการปกครองและอำนาจของผู้ปกครองมีที่มาจากกฎหมาย และผู้ถูกปกครองก็เชื่อฟังและยอมรับใน อำนาจเพราะกฎหมายกำหนด ไม่ใช่เพราะคำสั่งหรือความปรารถนาส่วนบุคคลของผู้ปกครอง คำสั่งของ ผู้ปกครองก็ต้องอ้างอิงด้วยกฎหมาย การปกครองรูปแบบนี้ไม่มีใครสามารถอยู่เหนือกฎหมายไปได้ และ อำนาจของผู้ปกครองก็ได้มาเพราะตำแหน่ง เมื่อหมดวาระหรือหลุดออกจากตำแหน่งแล้วก็ย่อมไม่มีอำนาจอีก ต่อไปซึ่งรูปแบบนี้เป็นวิถีทางของสังคมสมัยใหม่

(2) การปกครองที่อาศัยความชอบธรรมจากประเพณี ตั้งอยู่บนรากฐานที่เชื่อว่าอำนาจปกครองมีป่อ เกิดจากความศักดิ์สิทธิ์ของประเพณี ซึ่งผู้ที่ได้รับอาณัติจะเป็นผู้ที่มีสิทธิ์ใช้อำนาจในการปกครอง จารีตและ กฎเกณฑ์ที่ร้อยรัดสังคมชนิดนี้พัฒนาโดยเงื่อนไขของสังคมแบบเป็นธรรมชาติแล้วค่อย ๆ พัฒนาเป็นกฎเกณฑ์ ขึ้นมาภายหลัง หรือเป็นภูมิปัญญาที่สะสมมาแต่โบราณ ไม่ได้เกิดจากความปรารถนาส่วนบุคคล เช่นนี้จึงถือได้ ว่าเป็นรูปแบบการปกครองแบบเหตุผลนิยมชนิดหนึ่ง แต่แม้จะมีกฎหมายหรือจารีตบัญญัติไว้ แต่กฎหมายล้วน ออกจากผู้ปกครองเป็นสำคัญและผู้ปกครองก็ถือเป็นตัวแทนของกฎหมาย อำนาจของผู้ปกครองประเภทนี้จึง เหนือกว่าผู้ปกครองแบบกฎหมายมาก เพราะผู้ปกครองสามารถมีอำนาจในการตีความอธิบายกฎเกณฑ์ที่มีมา แต่เดิมได้

(3) การปกครองที่อาศัยความชอบธรรมจากบารมีของตัวผู้ปกครอง ตั้งอยู่บนรากฐานของความ เชื่อสัจย์ จงรักภักดีต่อตัวบุคคลที่เป็นผู้นำซึ่งมีบารมีเหนือธรรมดา หรือมีความเป็นวีรบุรุษ เป็นผู้นำ แบบอย่าง ผู้นำเช่นนี้จะเกิดขึ้นได้ยาก แต่จะสามารถปรากฏเมื่อใดก็ได้ และผู้นำแบบบารมีจะสามารถสร้างความ เปลี่ยนแปลงเพื่อล้มล้างประเพณีหรือสถาบันทางกฎหมายได้ ผู้นำแบบบารมีจะไม่จัดอยู่ในแบบเหตุผลนิยม อาศัยผู้ใต้ปกครองเชื่อฟังเพราะคุณสมบัติส่วนบุคคล เช่น ความเชื่อในอำนาจลึกลับ หรือความรู้สึกศรัทธาและ อยากรติดตามรับใช้วีรบุรุษ ไม่ใช่เชื่อฟังเพราะกฎหมายกำหนดหรือประเพณีที่ว่าตามกันมา และเนื่องจากการ เป็นผู้นำแบบบารมีนั้น โดยหลักการแล้วมีความมั่นคงในสถานะผู้ปกครองน้อยที่สุด ทำให้ท้ายที่สุดแล้วความ

เป็นผู้นำแบบบารมีจำเป็นต้องเปลี่ยนรูปไปสู่ความเป็นผู้ปกครองแบบประเพณีหรือแบบเหตุผลนิยมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

เวเบอร์ได้อธิบายว่าถึงแม้แหล่งที่มาแห่งความชอบธรรมถึงแม้จะแบ่งเป็นสามประเภท แต่ความชอบธรรมในการปกครองโดยทั่วไปแล้วจะผสมผสานเอาทั้งสามรูปแบบเข้าไป ตามแต่ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ซึ่งเป็นบริบทเฉพาะของแต่ละสังคม บทความนี้จะอภิปรายถึงการสร้างและธำรงความชอบธรรมในการปกครอง ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของสังคมจีนโบราณที่มีอุดมการณ์ลัทธิขงจื้อเป็นกระแสหลัก

1. ความชอบธรรมในการปกครองตามคติลัทธิขงจื้อ

ระบอบการปกครองในยุคประวัติศาสตร์ของจีนเป็นการปกครองรูปแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ผู้เป็นกษัตริย์เป็นผู้กุมอำนาจปกครองสูงสุด ซึ่งแหล่งที่มาของอำนาจกษัตริย์มาจากอำนาจแห่งฟ้า หรือที่รู้จักกันในนามของโองการสวรรค์ อาณัติสวรรค์ หรืออาณัติแห่งฟ้า (The Mandate of Heaven) ว่าเป็นผู้มอบสิทธิขาดแห่งความเป็นเจ้าเหนือหัวให้ผู้ที่มีความเหมาะสมในการใช้อำนาจปกครองผู้คนทั่วได้ห้ ดังนั้นแหล่งที่มาที่สำคัญของความชอบธรรมแห่งการเป็นกษัตริย์ในการดำเนินการปกครองในประวัติศาสตร์จีนก็คือ อาณัติแห่งฟ้า

นอกจากนี้ จากแนวคิดการปกครองในลัทธิขงจื้อที่มีความเชื่อมั่นว่าระเบียบสังคมที่ดีจะเกิดได้จากการที่แต่ละบุคคลมีพื้นฐานที่ตั้งอยู่ในคุณธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะเน้นคุณธรรมแห่งผู้ที่มีอำนาจสูงสุด ให้รู้จักขัดเกลาดนเองและนำคุณธรรมเหล่านั้นผลักดันสู่สังคมภายนอก ซึ่งแนวคิดนี้เป็นแนวคิดหลักที่ชนชั้นปกครองในสังคมจีนเคารพยึดถือเป็นหลักการสำคัญของงานปกครองมาโดยตลอดประวัติศาสตร์ การที่ลัทธิขงจื้อเรียกร้องให้ผู้นำสูงสุดหรือกษัตริย์ต้องมีบทบาทสำคัญในการกระทำตนเป็นแบบอย่างแก่ผู้ใต้ปกครองทั้งปวง ทำให้ “คุณธรรม” ได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ตัดสินเรื่องความชอบธรรมในการปกครอง

ความชอบธรรมในการปกครองเป็นปัจจัยสำคัญที่จะธำรงรักษาและค้ำจุนเสถียรภาพของการปกครอง เนื่องจากความชอบธรรมในการปกครองเป็นปัจจัยชี้วัดการยอมรับและสนับสนุนผู้ใช้อำนาจการปกครองแห่งฟ้านั้น สำหรับแหล่งที่มาของความชอบธรรมในการปกครองของกษัตริย์จีนโบราณสามารถจำแนกได้เป็นสองแหล่งสำคัญ คือ อาณัติแห่งฟ้า และคุณธรรมของผู้เป็นกษัตริย์

1.1 อาณัติแห่งฟ้า

ก่อนที่จีนจะมีการปกครองแบบยุคราชวงศ์ สังคมจีนได้เป็นสังคมชนเผ่าที่มีการบูชาสัตว์ (totem) ซึ่งเชื่อว่าสัตว์เหล่านั้นจะเป็นผู้คุ้มครองชนเผ่าของตนเมื่อสังคมเข้าสู่ยุคราชวงศ์ มีการยกย่องกษัตริย์ ทำให้แนวคิดการบูชาสัตว์เปลี่ยนไปและได้การพัฒนาขึ้นจนเป็นแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยมีฟ้าเป็นสิ่งที่

ศักดิ์สิทธิ์ที่สูงส่งที่สุด มีอำนาจมากที่สุดในการให้คุณให้โทษแก่มนุษย์เหนือธรรมชาติทั้งปวงราชวงศ์เซี่ยเป็นราชวงศ์แรกที่บิดาสืบทอดอำนาจปกครองให้บุตร ในคัมภีร์ Shangshu ซึ่งเป็นตำราคลาสสิกของจีนมีบันทึกว่า กษัตริย์เซี่ยฉีได้กล่าวอ้างว่า “ราชวงศ์เซี่ยได้รับอาณัติแห่งฟ้ามาเพื่อปกครองเหล่าไพร่ฟ้า” (Zhao and Li 2006, 42) ต่อมากษัตริย์แห่งราชวงศ์ซางได้อ้างอำนาจแห่งฟ้าในฐานะที่เป็นอำนาจศักดิ์สิทธิ์อันสูงสุดเป็นสัญลักษณ์ของตน เป็นอำนาจที่คอยปกป้องราชวงศ์ซาง การกระทำของกษัตริย์ซางล้วนเป็นไปตามบัญชาแห่งฟ้า และอาณัติแห่งฟ้าอยู่กับราชวงศ์ซางเสมอ ดังที่มีบันทึกในคัมภีร์ Shangshu เช่นกันว่า กษัตริย์ซางโจ้วกล่าวว่า “อันตัวเรานี้ได้อาณัติแห่งฟ้ามาแต่กำเนิด” (Zhou 2001, 14) ซึ่งมีความหมายโดยนัยว่า ตัวเราจะทำอะไรก็เห็นว่าผิดเพราะฟ้ามอบอำนาจนี้มาให้แก่เรา

การที่อำนาจกษัตริย์อ้างอิงความศักดิ์แห่งฟ้าจนกลายเป็นความศักดิ์สิทธิ์แห่งตน เกิดผลดีแก่ชนชั้นปกครองก็คือ มีสิทธิ์อันชอบธรรมอันเป็นผลให้เกิดเสถียรภาพในการปกครอง ขณะเดียวกันยังอำนาจของกษัตริย์มีความศักดิ์สิทธิ์มากเท่าใด ก็ยิ่งอ้างความศักดิ์สิทธิ์มากดขี่และทำร้ายประชาชนได้มากเช่นกันด้วย (Liu and Ge 2001, 5) เมื่ออำนาจกลายเป็นความศักดิ์สิทธิ์ที่ห่างไกลจากความเป็นจริงของสังคม ผลก็มักจะทำให้อำนาจขาดการปรับปรุงและปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ดังกรณีของกษัตริย์ซางโจ้วที่ประมาทว่าตนเองเป็นผู้ครอบครองอำนาจศักดิ์สิทธิ์แห่งฟ้า จนท้ายที่สุดถูกราชวงศ์โจวล้มล้างลง

ครั้นถึงราชวงศ์โจว ราชวงศ์โจวมีปัญหาสำคัญทางการเมืองการปกครองที่จะต้องสร้างความชอบธรรมในการเถลิงขึ้นสู่อำนาจเนื่องจากเป็นราชวงศ์ใหม่ที่เข้ามาแทนที่ราชวงศ์ซาง ประเด็นแรก ราชวงศ์โจวจะต้องสรุปบทเรียนจากราชวงศ์ซางที่ก่อกวน ขูดรีด ทำร้ายประชาชนเนื่องจากเชื่อมั่นในอำนาจแห่งฟ้าที่เข้าข้างตน ประเด็นที่สอง คือ การที่ราชวงศ์โจวล้มล้างราชวงศ์ซาง ทำอย่างไรราชวงศ์โจวที่เพิ่งเกิดใหม่จะสามารถรักษาเสถียรภาพแห่งอำนาจและสร้างการปกครองที่ดีแก่ได้หล้าได้ อีกทั้งมีความชอบธรรมในการขึ้นสู่อำนาจ ราชวงศ์โจวไม่ได้สืบทอดความคิดแบบราชวงศ์ซางที่ว่า ฟ้าเป็นผู้ให้อำนาจศักดิ์สิทธิ์และปกป้องพวกตน แต่ได้พัฒนาแนวคิด “อาณัติแห่งฟ้า” ให้มีความเป็นระบบ เป็นรูปธรรมและมีหลักการมากขึ้น โดยเพิ่มเติมในประเด็นต่างๆ ดังนี้ (Liu and Ge 2001, 5-6)

(1) อาณัติแห่งฟ้าไม่ได้เป็นสิ่งที่คงอยู่ยั่งยืน อำนาจของผู้ปกครองมีฟ้าหรือสวรรค์เป็นผู้ให้ถือเป็นบัญชาแห่งสวรรค์แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าอาณัติแห่งฟ้านี้จะไม่มีเปลี่ยนแปลงหากสูญเสียคุณธรรม กษัตริย์มัวเมาในอำนาจ ลุ่มหลงอิสตรี ก่อกวนขูดรีดประชาชนก็จะสูญเสียอาณัติแห่งฟ้าไป

(2) การจะเป็นผู้นำเหนือหัวประชาชนต้องอาศัยคุณธรรม ผู้ใดจะเป็นกษัตริย์ย่อมมีฟ้าเป็นผู้เลือกสรร ราชวงศ์โจวถึงแม้จะเป็นเพียงแคว้นเล็ก ๆ ก็สามารถเข้ามาแทนที่ราชวงศ์ซางได้เพราะราชวงศ์โจวอาศัยคุณธรรม ผู้มีคุณธรรมเท่านั้นที่จะได้รับอาณัติแห่งฟ้า

(3) อาณัติแห่งฟ้าต้องอิงกับจิตใจของประชาชน อำนาจและความปรารถนาแห่งฟ้า สะท้อนให้เห็นโดยผ่านความต้องการและความรู้สึกของประชาชน กล่าวคือ ความรู้สึกประชาชนเป็นสิ่งสะท้อนอาณัติแห่งฟ้า หากผู้ปกครองยังไม่เข้าใจว่าประชาชนต้องการอะไร ย่อมไม่มีทางเข้าถึงอาณัติแห่งฟ้า

แนวคิด “อาณัติแห่งฟ้า” ที่ได้รับการพัฒนาขึ้นมานี้ ไม่เพียงแก้ปัญหาเรื่องความชอบธรรมในการเข้าแทนที่อำนาจเดิมแห่งราชวงศ์ซาง หากแต่ยังเป็นบรรทัดฐานและสร้างสำนึกให้ผู้ปกครองรุ่นหลังตระหนักถึงภาระหน้าที่ ความรับผิดชอบที่มาพร้อมกับอำนาจอันศักดิ์สิทธิ์ที่ฟ้าเป็นผู้เลือกสรรและมอบให้ด้วย ส่วนหลักฐานที่กล่าวถึงเรื่อง “อาณัติแห่งฟ้า” มีปรากฏใน **ตำราทั้งสี่**¹ ซึ่งเป็นตำราคลาสสิกชุดสำคัญในประวัติศาสตร์จีนได้กล่าวถึงประเด็นความชอบธรรมในการสืบทอดอำนาจของกษัตริย์ โดยกล่าวไว้ได้อย่างน่าสนใจการสนทนาระหว่างเมิ่งจื่อและว่านจางผู้เป็นลูกศิษย์ ดังนี้

ว่านจางถามว่า “พระเจ้าเหยาเป็นผู้มอบได้ล้ำให้แก่พระเจ้าซุ่น มีเรื่องเช่นนี้ด้วยหรือ” เมิ่งจื่อตอบว่า “มิได้ โอรสสวรรค์ไม่สามารถเอาได้ล้ำไปมอบให้ใครได้” ว่านจางถามต่อ “ถ้าเช่นนั้น การที่พระเจ้าซุ่นได้ครอบครองได้ล้ำ มีใครเป็นผู้มอบให้” เมิ่งจื่อตอบ “ฟ้าเป็นผู้มอบให้” ว่านจางถามต่อ “เมื่อฟ้าเป็นผู้มอบให้ ฟ้าได้กำชับสั่งเสียกับพระเจ้าซุ่น เป็นอย่างดีเช่นนั้นหรือ” เมิ่งจื่อตอบ “มิได้ ฟ้าไม่ได้บอกกล่าวอะไรทั้งนั้น เพียงแต่แสดงออกโดยอาศัยปรากฏการณ์และเรื่องราวเพียงเท่านั้น” ว่านจางถาม “แสดงออกโดยอาศัยปรากฏการณ์และเรื่องราวหมายความว่าอย่างไร” เมิ่งจื่อตอบว่า “โอรสสวรรค์สามารถเสนอบุคคลให้ฟ้าพิจารณา แต่ไม่สามารถบังคับให้ฟ้ามอบแผ่นดินให้คนผู้นั้นได้ ก็เสมือนที่เจ้านครรัฐสามารถนำเสนอบุคคลแก่โอรสสวรรค์ แต่ไม่สามารถบังคับให้โอรสสวรรค์มอบตำแหน่งเจ้านครรัฐแก่คนผู้นั้นได้ ขุนนางสามารถนำเสนอบุคคลแก่เจ้านครรัฐได้ แต่ไม่สามารถบังคับให้เจ้านครรัฐมอบตำแหน่งขุนนางแก่เขาผู้นั้นได้ ในกาลก่อน พระเจ้าเหยานำเสนอซุ่นให้ฟ้าพิจารณา ฟ้าก็ยอมรับ และเมื่อนำเสนอซุ่นแก่เหล่าปวงประชา เหล่าปวงประชาก็ยอมรับ จึงกล่าวได้ว่า ฟ้าไม่ต้องเอื้อนเอ่ยวาจาใด ๆ เพียงแสดงออกโดยอาศัยปรากฏการณ์และเรื่องราว”

¹ **ตำราทั้งสี่** (The Four Books) เป็นตำราสำคัญของนักลัทธิขง ประกอบไปด้วย **ตำราต้าเสวีย** (Daxue), **ตำราหลุนยฺเหวี่** (Lunyu), **ตำราเมิ่งจื่อ** (Mengzi) และ **ตำราจงยง** (Zhongyong) ตำราทั้งสี่เล่มนี้ต่างมีมาตั้งแต่ก่อนสมัยราชวงศ์ฉิน ล้วนบันทึกคำสอนที่เป็นแก่นสาระสำคัญของความคิดลัทธิขง แต่อยู่อย่างกระจัดกระจาย จนกระทั่งสมัยราชวงศ์ซ่ง สองพี่น้องตระกูลเฉิง (Cheng Brothers) แห่งราชวงศ์ซ่งเหนือได้เป็นผู้ริเริ่มนำตำราที่กระจัดกระจายมาชำระและเรียบเรียงใหม่เรียก รวมกันเป็น **ตำราทั้งสี่** ต่อมาจูซี (Zhu Xi) นักปราชญ์คนสำคัญในสมัยราชวงศ์ซ่งได้เป็นผู้เรียบเรียงให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ทั้งให้อรรถาธิบายไว้อย่างครบถ้วน ซึ่งต่อมาผลงานของท่านได้รับการประกาศให้เป็นตำราที่ใช้ในการสอบเข้ารับราชการในประวัติศาสตร์จีน นับเป็นเวลากว่า 700 ปีที่ตำราชุดนี้ลงหลักปักฐานอย่างแน่นหนาในปริภูมิแวดวงอุดมการณ์และทฤษฎีพลต่อสังคมจีนอย่างลึกซึ้ง

ว่านางกล่าว “ขอเรียนถามต่อว่า การที่นำเสนอชวนให้พิจารณา ฟ้าย่อมรับ และเมื่อนำเสนอชวนแก่เหล่าปวงประชา เหล่าปวงประชาที่ยอมรับ คำกล่าวนี้นั้นเป็นเช่นไร” เมิ่งจื๊อตอบ “เมื่อมอบหมายให้ชวนจัดพิธีกรรมบวงสรวงทวยเทพดาทั้งหลายต่างยินดี นี่เรียกว่าฟ้ายอมรับ เมื่อมอบหมายกิจการงานให้ชวน งานก็ออกมาสำเร็จลุล่วง เหล่าประชาราษฎร์ต่างยินดี นี่คือการที่เหล่าประชายอมรับ ฟ้ามอบให้ และประชาชนมอบให้ เช่นนี้จึงกล่าวได้ว่า ไอรสสวรรค์ไม่สามารถยกแผ่นดินให้แก่ผู้ใดได้ ชวนช่วยเหลือพระเจ้าเหยาในการปกครองประเทศเป็นเวลาถึงยี่สิบแปดปี เรื่องเช่นนี้ไม่ใช่สิ่งที่มนุษย์จะคาดหวังกระทำได้ แต่เป็นบัญชาของฟ้า เมื่อพระเจ้าเหยาสวรรคต และไวกุ๊กเป็นเวลาสามปี พระเจ้าชวนจึงได้หลบหนีไปยังทางใต้ของลำน้ำหนานเหอ เพื่อที่จะให้ไอรสของพระเจ้าเหยาได้ขึ้นครองบัลลังก์ต่อจากพระบิดา บรรดาเจ้านครรัฐได้หล้าเมื่อต้องมาแสดงความสวามิภักดิ์แก่ไอรสสวรรค์ก็ไปหาชวน ไม่ได้ไปสวามิภักดิ์แก่ไอรสของพระเจ้าเหยา เมื่อมีฟ้องร้องคดีความก็ไปหาชวน ไม่ได้ไปหาไอรสของพระเจ้าเหยา เหล่าบรรดา คีตาจารย์ต่างก็ไม่ได้ร้องสรรเสริญไอรสของพระเจ้าเหยา แต่กลับไปร้องสรรเสริญชวนแทน ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า นี่คือนิติแห่งสวรรค์ เมื่อเป็นเช่นนั้น ชวนจึงกลับไปสู่พระนคร ขึ้นครองบัลลังก์ แต่หากชวนอยู่ครอบครองราชวังแห่งพระเจ้าเหยา และบีบบังคับไอรสแห่งพระเจ้าเหยาให้ยอมมอบบัลลังก์ให้ตน เช่นนี้เรียกว่าช่วงชิง มิใช่การที่ฟ้ามอบแผ่นดินให้ คัมภีร์การปกครองบทที่สี่กล่าวว่า “ฟ้าประจักษ์ในสิ่งที่ประชาชนของข้าประจักษ์ฟ้าสดับในสิ่งที่ประชาชนของข้าได้สดับ” ความหมายก็เป็นเช่นที่กล่าวมานี้ Mengzi: 9:5² (Zhu 2010, 287-288)

เมื่อเปรียบเทียบกับตัวบทอีกตอน ความดังนี้

ว่านางถามว่า “มีคนกล่าวว่า ครั้นสมัยของพระเจ้ายุหวิ คุณธรรมเสื่อมถอยลง จึงไม่สืบทอดบัลลังก์แก่ผู้ปรีชาสามารถ แต่กลับสืบทอดให้ไอรสแทน เป็นเช่นนั้นจริงหรือ” เมิ่งจื๊อตอบว่า “มิได้ไม่ได้เป็นเช่นนั้น เมื่อฟ้าต้องการมอบได้หล้าให้แก่ผู้มีปัญญา ก็ต้องมอบให้แก่ผู้มีปัญญา เมื่อฟ้าต้องการมอบให้แก่บุตรก็ต้องมอบให้แก่ผู้เป็นบุตร พระเจ้าชวนเสนอแนะยุหวิแก่ฟ้า จนกาลผ่านไปสิบเจ็ดปี พระเจ้าชวนถึงแก่สวรรคต เมื่อเสร็จสิ้นการไวกุ๊กสามปี ยุหวิก็หลีกเร้นไปยังเมืองหยางเจิง เหล่าประชาทั้งหลายก็ตามไปสวามิภักดิ์ เจกเช่นเมื่อครั้งที่พระเจ้าเหยาสวรรคตแล้วชาวประชาไม่สวามิภักดิ์ต่อราชไอรสแต่ไปสวามิภักดิ์ต่อพระเจ้าชวนแทน พระเจ้ายุหวิเองก็ได้เสนอแนะต่อฟ้า จน

²สำหรับบทความนี้ การถอดถอดเสียงภาษาจีนเป็นภาษาไทยโดยใช้หลักเกณฑ์ทับศัพท์ภาษาจีน ของราชบัณฑิตสถาน พ.ศ. 2550 และเมื่อมีการหยิบยกตัวบทจากตำราทั้งสี่ (The Four Books) ซึ่งประกอบไปด้วยตำรา Daxue, Lunyu, Mengzi และ Zhongyong อันเป็นตำราคลาสสิกชุดสำคัญของจีนมาอ้างอิง จะใช้ฉบับที่เรียบเรียงและให้วรรคอธิบายโดย Zhu Xi (ดูได้ในรายการอ้างอิงท้ายบทความ) ซึ่งเป็นฉบับที่รวมตำราทั้งสี่เล่มเข้าไว้ในเล่มเดียวกันแล้ว แต่จะอ้างอิงโดยระบุตัวบทแบบที่ใช้กันเป็นสากล เพื่อความสะดวกในการค้นคว้าเพิ่มเติมสำหรับผู้อ่านที่ไม่คุ้นเคยกับการอ้างอิงข้อบทแบบภาษาจีน

เมื่อเวลาผ่านไปเจ็ดปี พระเจ้ายูหวิถึงกาลสวรรคต เมื่อพิชิตไวกุชสามปีผ่านไป อี้ได้หลีกเร้นไปทางเหนือของเขาจีซาน แต่ผู้สวามีภักดีและเมื่อมีคติความพึงร้องต่างก็ไม่ไปหาอี้ กลับไปหาจีผู้เป็นโอรสของพระเจ้ายูหวิ และกล่าวว่าผู้นี้คือโอรสของกษัตริย์เรา ส่วนบรรดาศิตาจารย์ผู้ขับร้องสรรเสริญ ก็ไม่ร้องสรรเสริญแต่ร้องสรรเสริญจี และกล่าวว่า ผู้นี้คือโอรสของกษัตริย์เรา ต้นจูผู้เป็นโอรสของของพระเจ้าเหยานั้นไม่อาจฟังได้ โอรสของพระเจ้าซุ่นก็ไม่อาจฟังพาได้เช่นกัน อนึ่งเมื่อซุ่นช่วยราชการพระเจ้าเหยา และยูหวิช่วยราชการพระเจ้าซุ่นนั้น มีเวลาอยู่ในตำแหน่งยาวนาน จึงกระทำคุณแก่เหล่าประชา สังฆมามีได้นาน จีเป็นผู้ปรีชา สามารถสืบทอดดำเนินตามวิถีแห่งพระเจ้ายูหวิได้ ส่วนอี้ที่ได้ช่วยราชการพระเจ้ายูหวิมีเวลาในตำแหน่งน้อย จึงมีเวลาไม่นานในการกระทำคุณและสังฆมามีแก่เหล่าประชา ซุ่น ยูหวิ อี้ ได้โอกาสเร็วช้าต่างกัน มีบุตรทรงปัญญาหรือไม่ ฟังพาได้เหมาะสมประการใด ล้วนขึ้นอยู่กับฟ้าทั้งสิ้น มิใช้น้ำมือมนุษย์จะกำหนดได้ เมื่อไม่มีผู้ใดกระทำแต่มีผลของการกระทำ นั่นก็คือฟ้า ไม่มีใครบรรลु แต่เกิดผลแห่งการบรรลु นั่นก็คือชะตาลิขิต

สามัญชนผู้จักได้ครอบครองแผ่นดิน คุณธรรมของเขาผู้นั้นจะต้องเทียบเทียมพระเจ้าซุ่น พระเจ้ายูหวิ อีกทั้งยังต้องได้รับการเสนอแนะจากฟ้าด้วย ด้วยเหตุนี้ท่านซงจื่อจึงไม่ได้ครองได้หล้า อนึ่งผู้รับสืบทอดได้แผ่นดินมาแล้วถูกฟ้าถอดถอน ก็จักเป็นดังพระเจ้าเจี๋ย พระเจ้าโจ้ว ด้วยเหตุนี้ อี้ อี้ฮั่น และโจวกงจึงไม่ได้ครองได้หล้า อี้ฮั่นเป็นกำลังสำคัญช่วยให้พระเจ้าทั้งได้ครอบครองได้หล้า ครั้นพระเจ้าซางทั้งสวรรคต ราชโอรสไต้ตังก็ไม่ได้สืบทอดบัลลังก์ ไวกุชครองแผ่นดินสองปี จึงเหินครองแผ่นดินสี่ปี ไท่เจี๋ยทำผิดกฎหมายเหี้ยมบาลของพระเจ้าทั้ง อี้ฮั่นจึงเนรเทศไปอยู่เมืองถง เมื่อผ่านไปสามปี ไท่เจี๋ยสำนึกผิด ตาหนิตนเองและกลับตัวได้ จึงประพัตติตนอยู่ในครรลองมนุษยธรรมและความเที่ยงธรรมอยู่ ณ เมืองถงเป็นเวลาสามปี เชื้อฟังคำสั่งสอนของอี้ฮั่น จากนั้นจึงกลับคืนสู่พระนครเมืองบั่วอีกครึ่ง การที่โจวกงไม่ได้ครองแผ่นดิน ก็ด้วยเหตุผลเดียวกับที่อี้ไม่ได้ครองแผ่นดินเสีย และอี้ฮั่นไม่ได้ครองแผ่นดินชางนั่นเอง ซงจื่อกล่าวว่า “พระเจ้าถ้งเหยาและพระเจ้ายูหวิซุ่น มอบโอนราชบัลลังก์ ส่วนราชวงศ์เซี่ย ชาง และโจวสืบทอดโดยสันติวงศ์ โดยหลักการแล้วก็คือหนึ่งเดียวกัน” Mengzi: 9:6 (Zhu 2010, 288-289)

ความจากตัวบทในเม้งจื่อตอบไว้อย่างชัดเจนว่า ความเป็นกษัตริย์ไม่ว่าจะดำรงตำแหน่งโดยวิธีใดก็ตาม จากการสร้างคุณงามความดีหรือการสืบสันตติวงศ์ก็ล้วนมีหลักการเป็นหนึ่งเดียวกัน กล่าวคือ ได้มาเพราะอาณัติแห่งฟ้า ฟ้าเป็นผู้มอบให้ทั้งสิ้น ถือว่ามีความชอบธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกราชทายาทที่มาจากการสืบสันตติวงศ์ นั้นเป็นเพราะบรรพชนของท่านเหล่านั้นกระทำคุณใหญ่หลวงแก่ได้หล้า ดังนั้นฟ้าจึงยอมรับให้ท่านเหล่านั้นสืบทอดภารกิจอันยิ่งใหญ่ของบรรพชนต่อไปได้ แต่การจะรักษาอาณัติแห่งฟ้าได้หรือไม่ นั่นต่างหากที่เป็นสิ่งพิสูจน์ความเป็นกษัตริย์อย่างแท้จริง

นอกจากนี้ตัวบทยังสะท้อนให้เห็นว่า “ฟ้า” ไม่ได้อยู่สูงส่งแบบอาจเอื้อมไม่ถึง มีเพียงกษัตริย์เท่านั้นที่สามารถเข้าถึงอำนาจแห่งฟ้าได้อย่างที่ทั่วไปเข้าใจกัน แท้จริงแล้ว ฟ้ามีความเชื่อมโยงโดยตรงกับประชาชนซึ่งเป็นรากฐานของการปกครอง ฟ้าจึงเป็นตัวแทนแห่งผลประโยชน์ของประชาชน ในฐานะที่ **“ฟ้าประจักษ์ในสิ่งที่ประชาชนของข้าประจักษ์ ฟ้าสถับในสิ่งที่ประชาชนของข้าได้สดับ”** ฟ้าไม่ใช่ผู้ปกป้องผลประโยชน์ของผู้ปกครองได้ห้ำเป็นของประชาชน ไม่ใช่สมบัติส่วนตัวของใคร ได้ห้ำไม่ใช่สิ่งที่จะยกให้ใครสืบทอดต่ออย่างไรก็ได้ และหากฟ้าไม่อนุญาต กษัตริย์ก็ไม่มีสิทธิ์ที่จะยกให้ใคร แท้จริงแล้ว “ฟ้า” ในบริบทนี้ไม่ได้หมายถึงสวรรค์ผู้มีอำนาจกำหนด แต่หมายถึง กฎเกณฑ์ทั่วไปของสังคม หรือก็คือพัฒนาการที่แน่นอนของประวัติศาสตร์ (Tang and Li 2011, 404)

เมื่อ “อาณัติแห่งฟ้า” ได้กลายเป็นอำนาจศักดิ์สิทธิ์อันเป็นแหล่งที่มาแห่งความชอบธรรมของการเป็นกษัตริย์ เราจึงไม่อาจปฏิเสธได้ว่า ในทางกลับกัน “อาณัติแห่งฟ้า” ก็เป็นเครื่องมือทางการเมืองระหว่างการต่อสู้ของกลุ่มอำนาจต่าง ๆ อีกด้วย

คงแก้กล่าวว่า “อาณัติแห่งฟ้าไม่ได้คงอยู่ได้นาน” กล่าวคือ มีคุณธรรมความดีงามจึงได้มา ไร้คุณธรรมความดีงามจึงสูญเสียไป Daxue: 10 (Zhu 2010, 12)

บางครั้ง “อาณัติแห่งฟ้า” อาจไม่ได้สะท้อนความรู้สึกนึกคิดของประชาชนอย่างแท้จริง จากตัวบทเราจะได้เห็นว่า “อาณัติแห่งฟ้า” บางครั้งกลับกลายเป็นธงของการต่อสู้เพื่อช่วงชิงอำนาจจากฝ่ายตรงข้าม โดยอ้างว่าตนเองเป็นผู้รับอาณัติแห่งฟ้าให้มาสั่งสอนผู้ปกครองที่ไร้คุณธรรม (Zhou 2001, 15) ซึ่งในประเด็นนี้การอ้าง “อาณัติแห่งฟ้า” ก็มักจะเกิดในยุคปลายราชวงศ์ที่อำนาจศูนย์กลางอ่อนแอถึงขีดสุด ประชาชนถูกกดขี่ขูดรีดอย่างแสนสาหัส จึงมักมีการอ้างอาณัติแห่งฟ้าจากกลุ่มการเมืองใหม่เพื่อล้มล้างอำนาจกลุ่มการเมืองเก่า แต่อย่างไรก็ตาม การอ้างอาณัติแห่งฟ้าเพื่อล้มล้างอำนาจกันก็ต้องอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริงของกษัตริย์ที่ว่า “มีคุณธรรมความดีงามจึงได้มา ไร้คุณธรรมความดีงามจึงสูญเสียไป” เมื่อกษัตริย์ไม่สามารถปกป้องรักษาประชาชาติทุกข์บำรุงสุขได้อีกต่อไป ก็หมายถึงการขาดความชอบธรรมในการครองอำนาจ ย่อมถึงกาลเปลี่ยนแปลง “อาณัติแห่งฟ้า” ให้เป็นของผู้ที่มีคุณสมบัติ ซึ่งนี่เป็นกฎเกณฑ์อันไม่เปลี่ยนแปลงของประวัติศาสตร์จีน

ในอีกด้านหนึ่งลัทธิขงจื๊อยังได้อาศัยอำนาจและความลึกลับแห่งฟ้าในเชิงอำนาจศักดิ์สิทธิ์ มาเป็นเครื่องมือควบคุมอำนาจกษัตริย์อีกทางหนึ่งด้วย โดยอ้างว่าหากบ้านเมืองอยู่ในสภาวะย่ำแย่ ก็จะมีปรากฏการณ์ธรรมชาติที่เป็นคำกลางร้ายมาเตือนให้เห็นก่อน

มรรควิธีแห่งการเข้าถึงความบริสุทธิ์สามารถทำให้รู้อนาคตได้ การที่ประเทศชาติจะเจริญรุ่งเรือง จะต้องมิมีมิตมงคลเกิดขึ้นก่อน การที่ประเทศชาติจะล่มสลาย ก็จะต้องมีคำแห่งกลางร้าย

ปรากฏให้เห็นที่กระดองเต่าหรือต้นไม้เสี่ยงทาย หรือปรากฏที่สภาพแห่งกิริยาอาการของมนุษย์ การที่ หายนะหรือความสมบูรณ์พูนสุขกำลังจะมาเยือน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องดีงามก็จะรับรู้ได้ก่อน หรือเป็นเรื่องไม่ดีไม่งามก็จะทราบได้ก่อนเช่นกัน เพราะว่า การบรรลุถึงความบริสุทธิ์นั้นทำให้มีความสามารถรู้เห็น เห็นธรรมชาติ Zhongyong: 24 (Zhu 2010, 34)

จะเห็นได้ว่าตัวบทอ้างปรากฏการณ์แห่งฟ้าที่จะทำหน้าที่ชี้นำลงดีลงร้ายของบ้านเมือง ถ้าบ้านเมือง มีการปกครองที่ดีย่อมมีนิมิตหมายที่ดีเกิดขึ้น ถ้าบ้านเมืองเสื่อมถอย ลงร้ายก็ย่อมค่อย ๆ ปรากฏให้ผู้คนได้ ทราบกัน และที่สำคัญไปกว่านั้นคือ การยกอำนาจให้ผู้เข้าถึงมรรควิธีแห่งความบริสุทธิ์ หรือก็คือผู้ที่เป็จริยะ จากภายใน คนเหล่านี้จะเป็นพวกที่เข้าถึงฟ้าและเจตจำนงแห่งฟ้าได้ และในลัทธิขงจื๊อผู้ที่เป็จริยะก็คือเหล่าบุรพกษัตริย์หรือเหล่าปราชญ์ เช่น ท่านขงจื๊อ จื๊อซือ เม้งจื๊อ หรือ สานุศิษย์ของท่านเหล่านั้น เป็นต้น ดังนั้น เราอาจสามารถตีความได้ว่า ผู้ที่จะได้รับอาณัติแห่งฟ้า (คนใหม่) ย่อม (อ้างความชอบธรรมว่า) เป็นผู้ที่ดีปฏิบัติตามจริยบุคคลเหล่านั้น ย่อมได้รับรู้และเข้าใจปรากฏการณ์แห่งฟ้ารวมทั้งเจตนาที่ปรากฏให้เห็นได้ และย่อมมีสิทธิ์ มีความชอบธรรมในการสานต่อปณิธานแห่งฟ้า

ดังนั้น อาณัติแห่งฟ้าจึงเป็นแนวคิดสำคัญที่ควบคุมการใช้อำนาจของผู้เป็นกษัตริย์ไม่ให้ล้ำเส้นจน กลายเป็นทรราช เพราะเมื่อเป็นเช่นนั้นทั้งสังคมจะตระหนักได้ว่า อาณัติแห่งฟ้าอาจถึงคราวต้องเปลี่ยนมือ ดังนั้นอาณัติแห่งฟ้าจึงเป็นเช่นเหรียญสองด้าน กล่าวคืออาณัติแห่งฟ้าแท้จริงแล้วมีคุณสมบัติตรงข้ามอัน ยิ่งใหญ่ให้แก่ผู้ที่นำพาประชาชนออกจากทุกข์ลำเค็ญ และลงโทษอย่างสาหัสแก่ผู้กระทำผิดใหญ่หลวงที่สร้าง ทุกข์ให้แก่มหาชน และจากแนวคิดเรื่องอาณัติแห่งฟ้ายังสะท้อนให้เห็นว่า แม้ประชาชนจะไม่มีสิทธิ์ในทาง มีส่วนร่วมในการปกครอง แต่ประชาชนก็มีความสำคัญในฐานะที่เป็นผู้กำหนดประวัติศาสตร์ เป็นผู้ตัดสิน ประวัติศาสตร์ มีบทบาททางการเมืองในฐานะที่มีสิทธิ์ล้มล้างการปกครองได้ แต่ถ้าหากมองว่าอาณัติแห่งฟ้า เป็นเครื่องมือสร้างความชอบธรรมในการปกครอง ประชาชนก็จะกลายเป็นข้ออ้าง ถูกวางให้กลายเป็น เครื่องมือต่อสู้ทางการเมืองไป

กล่าวโดยสรุป ความชอบธรรมในการขึ้นเป็นกษัตริย์ไม่ว่าจะได้มาจากการสืบสันตติวงศ์ การสร้างคุณ งามความดีในการกำราบทรราชเพื่อปลดปล่อยประชาชน ต่างได้รับอาณัติแห่งฟ้าด้วยกันทั้งสิ้น ส่วนจะรักษา อาณัติแห่งฟ้าได้หรือไม่ นั่น ก็ต้องอาศัยคุณธรรมของผู้เป็นกษัตริย์เป็นตัวตัดสินต่อไป

1.2 คุณธรรมแห่งผู้เป็นกษัตริย์

หากจะกล่าวว่า “อาณัติแห่งฟ้า” เป็นความชอบธรรมที่มีแหล่งที่มาจากประเพณีแล้ว “คุณธรรมแห่งผู้ เป็นกษัตริย์” จึงเป็นความชอบธรรมแบบบาร์มี ต้องอาศัยความสามารถส่วนบุคคลลงมือกระทำด้วยตนเองจึง จะสามารถดำรงความชอบธรรมในการใช้อำนาจปกครองได้

แนวคิดหลักในการปกครองของลัทธิขงจื๊อก็คือ การที่ผู้นำยึดมั่นในหลักมนุษยธรรม ใช้คุณธรรมนำการปกครอง เช่นนี้แล้วจึงถือได้ว่า บ้านเมืองมีการปกครองที่ดี หากกษัตริย์ใช้อำนาจในทางมิชอบ ราชสำนักล้วนเต็มไปด้วยขุนนางและข้าราชการฉ้อราษฎร์ สร้างความทุกข์เข็ญให้เกิดแก่ราษฎร ก็ย่อมเรียกได้ว่าเป็นบ้านเมืองไร้การปกครองที่ดี ดังนั้น ในด้านการปกครองปัจจัยชี้ขาดความชอบธรรมในตัวของกษัตริย์อันเป็นผู้ปกครองสูงสุด ก็คือคุณธรรมส่วนบุคคลแห่งผู้เป็นกษัตริย์ที่นำมาใช้ในการปกครองได้เหล่านั้นเอง

ขงจื๊อกล่าวว่า “การปกครอง คือการทำให้เที่ยงตรง” Lunyu: 12:17 (Zhu 2010, 130) หัวใจสำคัญคือ กษัตริย์ขัดเกลตาตนเองให้เที่ยงตรงก่อน แล้วไปผลักดันผู้อื่นให้ตั้งตรงด้วย การดำเนินการปกครองด้วยคุณธรรมถือเป็นงานหลักของผู้เป็นกษัตริย์

ตำราจยงได้กล่าวไว้ว่า

ขงจื๊อกล่าวว่า “พระเจ้าซุ่นซางเป็นผู้ที่กตัญญูยิ่งนัก ด้านคุณธรรมท่านเป็นถึงระดับอริยบุคคล ด้านฐานะท่านสูงส่งเป็นถึงโอรสสวรรค์ ด้านความมั่งคั่งของท่านคือได้ครอบครองทั่วไต้หวัน ในศาลบรรพชนมีการบูชาบวงสรวงท่าน บุตรหลานของท่านล้วนรักษาคุณงามความดีของท่าน ดังนั้น ผู้มีคุณธรรมอันยิ่งใหญ่ก็ต้องได้รับตำแหน่งแห่งตน ได้รับเบี้ยหวัดแห่งตน ได้รับชื่อเสียงแห่งตน มีสิริอายุแห่งตน เนื่องจาก การที่ฟ้าให้กำเนิดสรรพสิ่ง จะต้องจัดการโดยอิงกับคุณสมบัติภายในของสิ่งเหล่านั้น ดังนั้น หากสามารถตั้งตรงขึ้นได้ก็จะเลี้ยงอุ่มชู หากโอนเอนก็จะถูกฟ้าพลิกให้ล้มบดขยี้” หนีพนธ์กล่าวว่า “วิญญูชนผู้เลิศเลอและเปี่ยมสุข มีคุณธรรมปรากฏเด่นชัด สามารถเข้ากับประชาชนและปรองดองกับผู้อื่น ก็จะได้รับ ความมั่งคั่งที่ฟ้าประทาน และฟ้าปกป้องรักษาเขา เลือกล้างเขา มอบภารกิจอันใหญ่หลวงให้ ดังนั้น ผู้มีคุณธรรมอันยิ่งใหญ่ต้องได้รับอาณัติสวรรค์ Zhongyong: 17 (Zhu 2010, 27)

สำหรับสังคมจีนแล้ว ผู้ปกครอง คุณธรรม และอำนาจมีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก อำนาจเป็นผลมาจากคุณธรรม ผู้ปกครองคือเครื่องหมายของคุณธรรม ดังนั้นจึงมีสิทธิมีความชอบธรรมในอำนาจนั้น แต่ถ้าเมื่อใดที่อำนาจกับคุณธรรมของผู้เป็นกษัตริย์ไม่สัมพันธ์กัน อาณัติแห่งฟ้าก็จะเปลี่ยนแปลงไป ไม่เป็นของกษัตริย์ผู้นั้นอีกต่อไป หากได้รับอาณัติแห่งฟ้า แต่ไม่ผ่านการทดสอบจากฟ้า ก็จะถูกฟ้ากีดกันออกไป ดังที่ตัวบทกล่าวว่า “หากสามารถตั้งตรงขึ้นได้ก็จะเลี้ยงอุ่มชู หากโอนเอนก็จะถูกฟ้าพลิกให้ล้ม” เช่นนี้ย่อมเท่ากับว่า ความชอบธรรมที่มาจากคุณธรรมส่วนตนย่อมเป็นปัจจัยชี้ขาดที่สำคัญกว่าความชอบธรรมที่ “ฟ้า” มอบให้

ดังนั้น เพื่อสร้างความชอบธรรมให้ตนเองแล้ว กษัตริย์ในประวัติศาสตร์จีนต่างต้องดำเนินตนไปตามครรลองแห่ง “การขัดเกลตาตนเองเพื่อเป็นมนุษย์ในอุดมคติสู่การเป็นธรรมราชา” (内圣外王) ซึ่งแนวคิดเรื่องนี้เป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่ผูกมัดและควบคุมพฤติกรรมของกษัตริย์ให้อยู่ในกรอบที่เหมาะสม แม้ในทางปฏิบัติ อำนาจ

ของผู้เป็นกษัตริย์จะยิ่งใหญ่ล้นพ้นเพียงใดก็ตาม แต่กรอบแนวคิดเรื่องความชอบธรรมและหน้าที่ในการเป็นธรรมราชาก็ยังคงมีความศักดิ์สิทธิ์อยู่ตลอดยุคประวัติศาสตร์ และแม้ปัจจุบันก็ยังคงไม่เสื่อมคลายจากสังคมในการประเมินผู้นำประเทศ อาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งคือ “คุณธรรม” เป็นเครื่องมือที่ลัทธิขงจื๊อใช้ควบคุมอำนาจกษัตริย์ ซึ่งมาภายใต้ธงของ “ความชอบธรรม” แห่งการเป็นกษัตริย์

สำหรับประเด็นเรื่องความชอบธรรมในการปกครองดูจะเป็นข้อพิพาทว่า งานปกครองเพื่อเป็นธรรมราชาเป็นจุดหมายปลายทางที่แท้จริงของลัทธิขงจื๊อ หักล้างข้อวิจารณ์ที่ว่าลัทธิขงจื๊อเน้นแต่การขัดเกลาตนเองเนื่องจากตัวชี้วัดที่สำคัญว่ากษัตริย์ผู้นั้นกอบปรีย์ด้วยความชอบธรรมแห่งการเป็นกษัตริย์หรือไม่ก็คือ ประชาชนกษัตริย์ที่ปกครองแล้วกระทำคุณสร้างประโยชน์แก่เหล่าประชานเป็นที่ประจักษ์ กษัตริย์ผู้นั้นก็ย่อมมีความชอบธรรมในการเป็นกษัตริย์ เหมาะแก่การครอบครองได้ห้ำ ดังที่เมิ่งจื๊อกล่าวว่า **“ได้ใจจากประชาราษฎร์จึงได้เป็นโอรสสวรรค์”** Mengzi: 14:14 (Zhu 2010, 344) การจะได้ใจจากประชานชนได้นั้น จึงไม่ใช่เพียงแค่ว่าโดดเด่นในเรื่องภายใน ดึงดูดใจในตนเองหรือเป็นอริยะจากภายใน แต่สิ่งสำคัญกว่าคือ ต้องดำเนินการปกครองเป็นธรรมราชา ยังประโยชน์แก่ประชานทั่วได้ห้ำ ประชาชนต้องได้ประโยชน์จากกษัตริย์ผู้นั้นเช่นนี้ ความชอบธรรมจึงเป็นบารมีที่กษัตริย์ผู้นั้นสร้างขึ้นจริง

ในประวัติศาสตร์จีนมีผู้ปกครองจำนวนหนึ่งที่มีที่มาโดยไม่ถูกต้องชอบธรรม เช่น จากการชิงอำนาจราชทายาท หรืออาศัยการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเพื่อเถลิงสู่อำนาจ เช่น ฉีหวนกงที่พี่น้องห้าพี่น้องกันเพื่อชิงบัลลังก์ จักรพรรดิถังไท่จงที่สังหารราชทายาทที่เป็นพระเชษฐาของตนเอง จักรพรรดิหย่งเล่อที่ปฏิวัติอำนาจกษัตริย์จากพระนัดดาจักรพรรดิเจี้ยนเหวินตี้ เป็นต้น

จากตัวอย่างในกรณีของฉีหวนกงและกัวนจิ้ง ถึงแม้ว่าขงจื๊อจะตำหนิฉีหวนกงและกัวนจิ้งเรื่องของการไม่ยึดหลักจารีต แต่แม้ขงจื๊อเองก็ยอมรับในการปกครองของทั้งสองเนื่องจาก เหล่าประชาราษฎร์ได้รับประโยชน์จากการปกครองของพวกเขา **“ทำได้ห้ำให้ตั้งตรงประชานต่างได้รับประโยชน์กันถ้วนหน้าจนมาถึงบัดนี้”** Lunyu: 14:17 (Zhu 2010, 144) ดังนั้น ปัจจัยชี้ขาดจริง ๆ ก็คือการที่ประชาชนได้รับประโยชน์จากการปกครองเป็นสิ่งสูงสุด อันเป็นผลงานรูปธรรมที่จับต้องได้เหนือกว่าการยึดหลักจารีตใด ๆ

อีกกรณีหนึ่ง เช่น พระเจ้าถังไท่จง เป็นกษัตริย์ที่มาจากการจากการแย่งชิงอำนาจ สังหารราชทายาทขึ้นเป็นกษัตริย์ ลัทธิขงจื๊อเองก็ต่อต้านการกระทำเช่นนั้น อีกทั้งประวัติศาสตร์ก็ประเมินค่าว่าการสังหารพระเชษฐาและขึ้นครองราชย์เป็นรอยด่างพร้อยของพระองค์ ทว่าผลงานของพระองค์ที่สร้างความร่มเย็นแก่ได้ห้ำภายใต้รัชศกเงินกวนกลับเป็นที่ประจักษ์ในประวัติศาสตร์ เช่นนี้ความชอบธรรมของพระเจ้าถังไท่จงจึงมาจากคุณธรรมที่ใช้นำการปกครองแล้วแผ่ความกรุณาออกสู่พสกนิกรอย่างแท้จริง

กรณีทั้งสองนี้ หากมองในมุมของแนวคิดเรื่องความชอบธรรมของเวเบอร์ จะเป็นตัวอย่างที่ชี้ให้เห็นได้ชัดในเรื่อง ความชอบธรรมของผู้นำแบบบารมี อาจจะล้มล้างความเชื่อและความชอบธรรมที่มาจากประเพณีได้ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า แม้ได้ครอบครองอาณัติแห่งฟ้า ก็ยังมีอาจสูญเสียความชอบธรรมที่มาจากบารมีส่วนบุคคลได้ เราจะเห็นได้ว่าอาณัติแห่งฟ้าไม่ใช่ที่สุดแห่งความชอบธรรมอย่างที่เราเห็นกันทั่วไป และในกรณีของเหล่ากษัตริย์ที่มีแหล่งที่มาอันไม่ชอบธรรมนัก ก็ต้องอาศัยความชอบธรรมที่มีจากคุณธรรมเป็นที่พึ่งแต่ฝ่ายเดียว และก็ต้องถือว่าเป็นความยืดหยุ่นของประวัติศาสตร์จีนและลัทธิขงจื๊อ ที่ยังเหลือทางออกและนับเป็นทางบังคับหนทางเดียวแก่ผู้นำเหล่านี้ให้ได้สร้างคุณูปการอันยิ่งใหญ่แก่สังคม

นอกจากนี้ตำราคลาสสิกยังบอกกล่าวว่ากษัตริย์มีหน้าที่ต้องทำอะไรบ้างเพื่อยังประโยชน์ให้ประชาชนและปกป้องประชาชน ดังนี้

...บทคัมภีร์กวีนิพนธ์กล่าวว่า “กษัตริย์ผู้เบิกบาน เป็นบิดามารดาของปวงประชา” ต้องรักชอบในสิ่งที่เหล่าประชารักชอบ และเกลียดในสิ่งที่พวกเขาเกลียด ดังนี้ จึงเรียกได้ว่าเป็นบิดามารดาของเหล่าประชาราษฎร์ บทคัมภีร์กวีนิพนธ์กล่าวว่า “ขุนเขาหนานซานสูงตระหง่าน เงินหินเรียงรายเป็นทิวแถว มหาเสนอันผู้ลือนาม เหล่าประชาล้วนเลื่อมใส” ผู้มีอำนาจปกครองประเทศมิอาจไม่เคร่งครัดระมัดระวังได้ หากมันไม่เพียงธรรมก็จะถูกเหล่าประชาล้มล้าง บทคัมภีร์กวีนิพนธ์กล่าวว่า “สมัยที่ราชวงศ์ซางยังไม่สูญเสียความเชื่อถือจากปวงประชา ยังสามารถสอดรับกับฟ้าได้ ควรจะถือเอาราชวงศ์ซางเป็นตัวอย่าง อาณัติแห่งฟ้ารักษาได้ยากยิ่ง” กล่าวคือ ได้ใจจากปวงประชาจึงได้ประเทศไว้ครอบครอง สูญเสียใจจากปวงประชาก็ย่อมสูญเสียประเทศ ดังนั้น วิญญาณจะต้องเคร่งครัดระมัดระวังในคุณธรรมความประพฤติของตนเองก่อน เมื่อ เปี่ยมด้วยคุณธรรมก็จะมีเหล่าประชา เมื่อมีเหล่าประชาก็จะมีดินแดน เมื่อมีดินแดนก็จะมีทรัพย์ศฤงคาร เมื่อมีทรัพย์ศฤงคารก็มีที่ให้ได้ใช้ประโยชน์ คุณธรรมเป็นแก่น ทรัพย์ศฤงคารเป็นปลาย หากทำแก่นให้กลายเป็นสมบัติภายนอก และทำปลายเป็นสมบัติภายใน ก็จะเป็นการแก่งแย่งกับปวงประชาทั้งยังสอนให้พวกเขารู้จักแก่งแย่ง ดังนั้น การสะสมรวบรวมทรัพย์ศฤงคารจะทำให้ปวงประชาชานกระเซ็น การไม่สะสมรวบรวมทรัพย์ศฤงคารปวงประชากลับอยู่รวมตัว ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าการกล่าวในสิ่งที่ผิดจากความจริงหรือเหตุผล ก็จะได้ฟังในสิ่งที่ผิดจากความจริงหรือเหตุผล การได้มาซึ่งทรัพย์ศฤงคารอย่างไม่ชอบธรรม ก็จะต้องสูญเสียไปอย่างไม่ชอบธรรมเช่นกัน...Daxue: 10 (Zhu 2010, 11-12)

ตัวบทที่หยิบยกมา ได้กล่าวถึงสาระสำคัญว่า การเป็นกษัตริย์มีฐานะเสมือนเป็นบิดามารดาของเหล่าประชา ต้องเข้าใจถึงจิตใจของประชาชนว่าต้องการสิ่งใด ถ้าเมื่อไหร่เสียความไว้วางใจจากปวงประชา ข้าเร็วจะต้องถูกเหล่าประชาราษฎร์ล้มล้างได้ ดังนั้นการจะมีความชอบธรรมหรือไม่ชอบธรรมในการปกครอง การจะคงอำนาจปกครองไว้ได้นานเพียงไร อยู่ที่ประชาชนมอบความไว้วางใจให้หรือไม่ อีกทั้งหากมีคุณธรรมเหล่า

ประชาชาติจะสนับสนุนกษัตริย์ผู้นั้นเอง อีกประเด็นหนึ่งคือ เมื่อกษัตริย์ไร้คุณธรรม ลงไปแก่งแย่งกับประชาชนก็ย่อมเป็นการสอนให้ประชาชนรู้จักการแก่งแย่ง และเมื่อนั้นความสมัครสมานกันในหมู่ประชาชนก็ย่อมเสียไป เอกภาพและเสถียรภาพในการปกครองก็ย่อมสูญเสียไป และจะทำให้ทรัพย์ที่ได้มาอย่างไม่ชอบธรรม (ด้วยการแก่งแย่งกับประชาชน) ก็ย่อมสูญเสียไป หรือแม้กระทั่งความ ชอบธรรมที่ได้เป็นกษัตริย์ก็จะพลอยสูญเสียไปด้วย ดังนั้น จากตัวบทนี้เน้นย้ำว่า การเป็นกษัตริย์ผู้ปกครองย่อมต้อง “ให้” ประชาชนก่อน แล้วจึงค่อยได้รับ อันเป็นหลักการพื้นฐาน

ส่วนตัวบทอีกตอนหนึ่งใน **ตำราเมิ่งจื่อ** ตอนที่ราชาฉีเซวี่ยนหวางขอความรู้จากเมิ่งจื่อในเรื่องวีรกรรมของฉีหวงกงและฉีเหวินกงผู้เป็นเดชาธิราชในยุคสมัยขุนซิว เมิ่งจื่อจึงได้ทักท้วงฉีเซวี่ยนหวางโดยมีนัยความหมายว่า เดชาธิราชทั้งสองไม่ได้ยิ่งใหญ่อะไรในสายตาของนักลัทธิขงจื่อ และแนะนำว่าให้พระองค์ทรงปกครองแบบธรรมราชา (王) ดีกว่าการเป็นเดชาธิราช (霸)

(ฉีเซวี่ยนหวาง) ถามว่า “ต้องมีคุณสมบัติจึงนำไปสู่ความเป็นธรรมราชาได้”

(เมิ่งจื่อ) ตอบ “ปกปักรักษาประชาจึงเป็นธรรมราชา โดยไม่มีอะไรจะมาหยุดยั้งได้” Mengzi:1:7 (Zhu 2010, 193)

เมิ่งจื่อกล่าวชี้หน้าต่อว่า ฉีเซวี่ยนหวางเองก็เป็นธรรมราชาได้ เนื่องจากฉีเซวี่ยนหวางมีความเมตตาต่อสัตว์ ไม่อาจทนเห็นวัวที่มีผู้จูงเดินผ่านหน้าท้องพระโรง มีอาการสั่นสะท้านหวาดกลัวเนื่องจากจะถูกนำไปบวงสรวง จึงสั่งให้ปล่อยวัวไปและเปลี่ยนเป็นแพะแทน ซึ่งเมิ่งจื่อเข้าใจจิตใจนี้ของฉีเซวี่ยนหวาง และอธิบายให้พระองค์ฟัง มีใจความสำคัญว่า การกระทำของพระองค์สะท้อนให้เห็นถึงจิตใจที่ไม่อาจนิ่งดูดายที่ทรงเห็นสัตว์นั้นจะถูกเข่นฆ่าลง และที่พระองค์รับสั่งให้เปลี่ยนเป็นแพะนั้น ไม่ใช่เพราะตระหนี่เสียดาวยวอย่างที่คุณอื่นเข้าใจ แต่เป็นเพราะไม่เห็นแพะ แต่ไม่ว่าสังหารวัวหรือแพะก็ล้วนสังหารทั้งคู่มิใช่หรือ จึงทำให้ฉีเซวี่ยนหวางฉุกคิดได้แต่อย่างไรก็ตาม เมิ่งจื่อเห็นว่าจิตใจที่ไม่อาจนิ่งดูดายต่อความทุกข์ของสัตว์เช่นนั้นพอเพียงจะเป็นธรรมราชาได้ หากแต่วันนี้องค์ราชาเพียงเมตตาต่อสัตว์ ยังไม่เมตตาไปถึงประชาชน ขอเพียงแผ่จิตใจที่ไม่อาจนิ่งดูดายเช่นนั้นไปถึงเหล่าประชาราชนั้น ก็ย่อมเป็นธรรมราชาได้

ปฏิบัติต่อผู้อาวุโสของตนได้อย่างสมฐานะ แล้วแผ่การปฏิบัติออกไปถึงผู้อาวุโสคนอื่น ๆ และปฏิบัติต่อผู้เยาว์ของตนได้สมควรแก่ฐานะผู้เยาว์ รวมทั้งแผ่การปฏิบัติออกไปสู่ผู้เยาว์คนอื่นด้วยเช่นนี้แล้วก็จะสามารถจัดการได้หล้าเสมือนอยู่ในอุ้งมือตนเอง คัมภีร์คัมภีร์กวีนิพนธ์กล่าวว่า “เป็นแบบอย่างแก่ภรรยา รวมไปถึงพี่น้อง และผลักดันไปสู่ทั่วแว่นแคว้น กล่าวคือ เมื่อแผ่พระคุณออกไปย่อมพอเพียงต่อการปกปักรักษาไปทั่วมหาสมุทรทั้งสี่ หากไม่แผ่พระคุณออกก็ย่อมไม่พอเพียงแม้จะคุ้มครองภรรยาและบุตรของตน บรรพชนที่ยิ่งใหญ่เหนือกว่าผู้อื่นทั่วไบนั้น มิใช่คนอื่น ก็เพราะเป็นผู้ฉลาดแผ่ผลแห่งการกระทำของตนออกไปได้กว้างขวางเท่านั้นเอง บัดนี้พระคุณของพระองค์มีพอแผ่ไปถึงสัตว์เดรัจฉาน หากแต่ผลแห่งพระคุณนั้นกลับไม่ถึงเหล่าประชาราษฎร์ นั่นเป็นเพราะเหตุอันใด

เล่า การชั่งทำให้รู้หนักเบา การวัดทำให้รู้สั้นยาว สรรพสิ่งล้วนเป็นเช่นนั้นทั้งสิ้น แต่จิตนั้นต้องการการเข้าใจยิ่งกว่า ขอพระองค์โปรดหยั่งจิตให้แจ้งเกิด...

...ดังนั้นในการดูแลทรัพยากรและปัจจัยของเหล่าประชากษัตริย์ผู้ปรีชาเยี่ยงต้องบันดาลให้เหล่าประชามีเพียงพอทิศเบื้องบนสามารถเลี้ยงดูบิดามารดาได้ ทิศเบื้องล่างสามารถเลี้ยงดูบุตรและภรรยาได้ ในปีทีผลผลิตบริบูรณ์ก็อิ่มหมีพีมัน ส่วนปีที่แล้งลำเค็ญ ก็รอดพ้นจากภาวะอดตาย จากนั้นจึงค่อยผลักดันพวกเขาสู่ความดีงาม เมื่อเป็นเช่นนี้ การที่เหล่าประชาจะดำเนินรอยตามก็เป็นเรื่องง่าย แต่ในปัจจุบันนี้ การดูแลทรัพยากรและปัจจัยของเหล่าประชานั้น ทิศเบื้องบนเมื่อแหยงหน้าก็ไม่พอเพียงที่จะใช้ดูแลบิดามารดา ทิศเบื้องล่างก็ไม่พอจะดูแลบุตรภรรยา ในปีทีสมบูรณ์ก็ยังคงตรากตรำกันถ้วนหน้า ส่วนปีที่แล้งลำเค็ญก็ไม่พ้นต้องอดตาย ลำพังการเอาชีวิตตนเองให้รอดก็ยังไม่ยากลำบากนักหนา ไฉนเลยจะมีเวลาไปปฏิบัติจริตธรรม หากพระองค์ปรารถนาจะดำเนินการ (ปกครองแบบธรรมราชา) ก็ควรกลับไปพิจารณาที่รากฐานเถิด Mengzi:1:7 (Zhu 2010, 195-196)

ตัวบทได้อธิบายว่า เริ่มต้นเพียงมีความเห็นอกเห็นใจเหล่าประชา การแผ่พระคุณไปยังประชาชน สร้างเงื่อนไขให้พวกเขาสามารถดูแลครอบครัวของตนได้ ก็จะเป็นการคุ้มครองและบำรุงประชาชนทั่วไ้ห้ดีแล้ว เมื่อนั้นประชาชนทั่วไ้ห้ดีแล้วก็จะมอบดวงใจให้ แต่ถ้าเมื่อไหร่สูญเสียใจจากเหล่าประชาที่ย่อมสูญเสียบ้านเมืองไปด้วย

จากตัวอย่างที่หยิบยกมา ตำราคลาสสิกได้กล่าวถึงหลักการและวิธีการดูแลปกป้องเหล่าประชาชนไว้แล้ว เช่น เป็นผู้ให้ประชาชนก่อน แม่น้ำใจเมตตาไปถึงพวกเขาเหล่านั้น สร้างเงื่อนไขให้พวกเขาสามารถเลี้ยงดูครอบครัวของตนได้ เพราะความรู้สึกนึกคิดของประชาชนจึงเป็นปัจจัยชี้วัดว่าบ้านเมืองมีการปกครองที่ดีหรือไม่ กล่าวคือ ประชาชนเป็นรากฐานแห่งความชอบธรรมในการปกครองของผู้เป็นกษัตริย์ ถ้าเมื่อไรที่ประชาชนต่างลุกขึ้นมาตำหนิหรือเริ่มคับแค้นผู้เป็นกษัตริย์ เมื่อนั้นอำนาจการปกครองก็เริ่มสั่นคลอน จนเมื่อความทุกข์ลำเค็ญและความอดทนของเหล่าประชาเป็นไปอย่างถึงขีดสุด ปรากฏการณ์ที่เป็นลางร้ายต่าง ๆ นานาก็เริ่มปรากฏค้ำกลาง เวลานั้นก็ถึงกาลเปลี่ยนแปลงอำนาจทางการเมือง ซึ่งชุดความคิดเช่นนี้จะเกิดขึ้นทั่วในสำนึกของเหล่าประชาชน

เมื่อพิจารณาจากความเป็นจริงในประวัติศาสตร์จีน การที่บ้านเมืองอยู่ในภาวะไร้การปกครองที่ดี โดยเฉพาะในยุคปลายแต่ละราชวงศ์ ก็ไม่ได้มีสาเหตุเกิดจากผู้เป็นกษัตริย์แต่ฝ่ายเดียว ทว่ายังมีปัจจัยอื่นที่ค่อยๆ ก่อตัวขึ้นเป็นปัญหาที่สะสมมาเรื่อย ๆ จากต้นราชวงศ์ที่การบริหารราชการแผ่นดินและระบบทุกอย่างสอดคล้องกัน แต่พอครั้นมาถึงปลายราชวงศ์ มีการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร การที่ชาวนาค่อย ๆ หลุดออกจากที่ดินทำกินของตนเองเนื่องจากการขูดรีดภาษีและภาวะทุพภิกขภัย และมีการผนวกที่ดินของเจ้าที่ดินรายใหญ่ การที่ท้องพระคลังร่อยหรอจนต้องปล่อยให้มีการซื้อขายตำแหน่งราชการ คุณธรรมของเหล่าขุนนางน้อยใหญ่เสื่อมถอย เป็นอุปสรรคต่อการเข้ารับราชการของชนชั้นปัญญาชนที่มีความรู้ความสามารถแท้จริง

เหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยปัญหาที่ผู้เป็นกษัตริย์ไม่อาจแก้ไขได้เพียงลำพังด้วยอาศัยคุณธรรมและเมตตาส่วนตน (Jin and Liu 2011, 107-110) หากสุดท้ายกษัตริย์เดินหน้าต่อไปไม่ได้ เนื่องจากความเสื่อมผู้ฟังของระบบ หรือถึงคราวสิ้นวัฏจักรแห่งของราชวงศ์หนึ่ง ๆ ความผิดทุกอย่างจะถูกโยนให้กษัตริย์เป็นผู้รับผิดชอบทั้งหมด ว่าเป็นผู้ที่ขาดคุณธรรมในการปกครองประเทศ การจะมองว่าปัญหาทุกอย่างลงที่คุณธรรมของผู้ปกครอง เป็นการมองในมุมของลัทธิคุณธรรม โดยไม่มองปัจจัยปัญหาอื่นที่พัฒนาไปพร้อมประวัติศาสตร์ ดูจะไม่ยุติธรรมสำหรับกษัตริย์เช่นกัน

หากพิจารณาแหล่งที่มาของความชอบธรรมเราจะเห็นได้ว่า กษัตริย์ที่มาจากการสืบสันตติวงศ์จะจัดอยู่ในประเภทผู้ปกครองแบบประเพณี ส่วนกษัตริย์ที่มาจากการการาบทราชจะอยู่ในกลุ่มของผู้ปกครองแบบบารมี ผู้ปกครองทั้งสองแบบมีบทบาทที่ย้อนแย้งและทับซ้อนกัน ซึ่งจะกล่าวถึงการต่อต้านและการล้มล้างอำนาจในแต่ละระดับตามมุมมองของลัทธิขงจื๊อซึ่งมีความสัมพันธ์กับกรอบแนวคิดของเวเบอร์เรื่องรูปแบบการปกครองและผู้นำในภายหลัง

2 การต่อต้านและการล้มล้างอำนาจ

เมื่อผู้นำขาดความชอบธรรม อาณัติแห่งฟ้าย่อมต้องเปลี่ยนมือ หากแต่การเปลี่ยนอาณัติแห่งฟ้ามีวิธีการอย่างไร ภายใต้เงื่อนไขใด ตำราคลาสสิกลัทธิขงจื๊อมีหลักฐานกล่าวไว้บ้างพอสมควร

อุดมการณ์ต่อต้านการใช้อำนาจอย่างไร้ความชอบธรรม จะเน้นไปที่ “กษัตริย์” ผู้ไม่ชอบธรรม การที่จะต่อต้านอำนาจของกษัตริย์ได้นั้น ก่อนอื่นต้องมีวาทกรรมที่ลดทอนอำนาจความสูงส่งของกษัตริย์ลงก่อน ด้วยการไม่มองกษัตริย์สูงส่งบนหอคอยงาช้าง เมื่อกระทำผิดต่อประชาชนก็ต้องได้รับโทษจากประชาชน เช่น

ตำราต้าเสวียกล่าวว่า ผู้มีอำนาจปกครองประเทศมิอาจไม่เคร่งครัดระมัดระวังได้ หากแน่นไม่เที่ยงธรรมก็จะถูกเหล่าประชาล้มล้าง Daxue: 10 (Zhu 2010, 11)

เช่นนี้ย่อมเป็นการยืนยันว่า ประชาชนมีสิทธิอันชอบธรรมในการล้มล้างทราช แนวคิดเช่นนี้ส่งอิทธิพลใหญ่หลวงต่อประวัติศาสตร์จีน การก่อกบฏชาวนาในหลายราชวงศ์ จึงไม่ได้ถูกมองว่าเป็นความไม่ชอบธรรม หรือความกระด้างกระเดื่องของผู้ที่อยู่เบื้องล่างต่อผู้ที่อยู่เบื้องบน แต่เป็นอำนาจที่ประชาชนที่จะโค่นล้มอำนาจกษัตริย์ทราชได้

ส่วนตำราเมิ่งจื๊อมีแนวคิดที่ก้าวหน้าไปกว่านั้น โดยมองว่าลำดับความสำคัญของกษัตริย์เมื่อเทียบกับประชาชนและพระเสื่อเมืองแล้ว ยังมีความสำคัญน้อยกว่า ดังนี้

เมิ่งจื๊อกล่าวว่า “ประชาชนมีค่าสำคัญล้ำ พระเสื่อเมืองสำคัญรองลงมา ส่วนราชาด้อยค่าความสำคัญด้วยเหตุนี้ ผู้ที่ครองใจของมวลชนย่อมได้เป็นกษัตริย์ครองแผ่นดิน ผู้ที่ครองใจกษัตริย์ย่อมได้เป็นเจ้านครรัฐ ผู้ที่ครองใจเจ้านครรัฐย่อมได้เป็นขุนนาง เมื่อเจ้านครรัฐคุกคามเทพแห่งธัญญาหาร ก็ควรเปลี่ยนตัวเจ้านครรัฐ แต่เมื่อทำการบวงสรวงดีแล้ว ภาชนะบริสุทธิ์ดีแล้ว เวลาในการบูชาเหมาะสมแล้ว แต่ยังเกิดภัยแล้งน้ำท่วม ก็ควรเปลี่ยนพระเสื่อเมือง” Mengzi: 14:14 (Zhu 2010, 344)

ประเด็นนี้ Zhu Xi อธิบายว่า การสร้างแคว้นนั้นจะต้องตั้งศาลบูชา เนื่องจากแคว้นมีประชาชนเป็นรากฐาน ศาลพระเสื่อเมืองเทพแห่งธัญญาหารก็สร้างขึ้นเพื่อประชาชน ทว่า ความสูงส่งของกษัตริย์ก็ผูกติดกับความเป็นตายของสองสิ่งนี้ การที่กษัตริย์จะมีฐานะสูงส่งได้ก็ต่อเมื่อได้ครองใจจากมวลชน ส่วนผู้ที่ครองใจกษัตริย์ ก็ได้เป็นเพียงเจ้านครรัฐเท่านั้น ดังนั้น ประชาชนจึงสำคัญที่สุด และเมื่อเจ้านครรัฐไร้คุณธรรม ก็จะทำให้พระเสื่อเมืองถูกมนุษย์คุกคาม ดังนั้นจึงต้องเปลี่ยนตัวเจ้านครรัฐที่มีคุณธรรมแทน เช่นนี้จึงกล่าวได้ว่า ราชาสำคัญน้อยกว่า พระเสื่อเมือง แต่เมื่อทำการบวงสรวงดีเหมาะสมแล้ว พระเสื่อเมืองยังไม่สามารถทำให้ทุกข์ภัยของชาวบ้านลดลงได้ ก็ให้ทำลายศาลพระเสื่อเมืองนั้นเสีย แล้วตั้งศาลและเปลี่ยนพระเสื่อเมืองใหม่ด้วยเหตุนี้ พระเสื่อเมืองถึงแม้จะมีค่าความสำคัญมากกว่าราชา แต่ก็ยังสำคัญน้อยกว่าประชาชน (Zhu 2010, 344) จะเห็นได้ว่าในความคิดของเมิ่งจื๊อ การเป็นกษัตริย์แม้จะมีฐานะสูงส่งเพียงไรก็ตาม ก็ยังมีค่าความสำคัญน้อยกว่าที่สุด กษัตริย์ เจ้านครรัฐ พระเสื่อเมือง ล้วนสามารถเปลี่ยนใหม่ได้ แต่สิ่งที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงได้เลยก็คือเหล่าปวงประชานั่นเอง และด้วยเหตุนี้ การเป็นกษัตริย์ผู้อบรมตนมาอย่างดีแล้ว แท้จริงแล้ว ก็เป็นไปเพื่อช่วยเหลือมวลชน เมื่อได้ครองใจมวลชนแล้ว จึงจะมีทรัพย์สินตุณการ และฐานะอันสูงส่งอย่างแท้จริง แต่เมื่อไม่เป็นเช่นนั้น ฐานะแห่งความเป็นกษัตริย์ของผู้นั้นก็ย่อมคลอนแคลนได้ทุกเมื่อ

เมื่อมีวาทกรรมลดทอนความสำคัญและความสูงส่งของกษัตริย์แล้ว การต่อต้านอำนาจกษัตริย์จึงเป็นเรื่องที่มีความสมเหตุสมผลมากขึ้น ในลัทธิขงจื๊อมีวาทกรรมต่อต้านอำนาจกษัตริย์ถึงสามระดับดังนี้ (Sun 1987, 112-114)

ขั้นแรก หากกษัตริย์ไม่ดำรงตนอยู่ในคุณธรรม ไม่ดำเนินรอยตามบุรพกษัตริย์ไม่จัดทุกข์บำรุงสุขของปวงประชา ตามแนวทางของขงจื๊อมีสองทาง คือ คัดค้าน และถ้ากษัตริย์ไม่รับฟัง ก็ละจากไป ผู้เป็นขุนนางก็ย่อมมีหน้าที่และมีสิทธิอันชอบธรรมในการตักเตือน ทักทวน แต่หากกษัตริย์ไม่ฟัง ปัญญาชนหรือขุนนางก็ย่อมละจากได้ ซึ่งโดยส่วนมากจะปลีกวิเวกเพื่อรอเวลาที่สับโอกาสจะใช้ความสามารถของตนเมื่อได้หน้ามีการปกครองที่ดี

จื๊อถู่ถัมเรื่องการใช้เจ้า ขงจื๊อกล่าวว่า “อย่าหลอกลวง แล้วจึงคัดค้าน” Lunyu: 14:22 (Zhu 2010, 149)

จี้จิงกงต้อนรับขงจื้อกล่าวว่า “ข้าไม่อาจปฏิบัติต่อท่านเช่นที่ข้าปฏิบัติต่อตระกูลจี้ได้ ข้าขอปฏิบัติต่อท่านในฐานะระหว่างตระกูลจี้กับตระกูลเมิ่ง จี้จิงกงกล่าวว่า “ข้าแก่แล้ว ไม่อาจปฏิบัติตามคำสอนของท่านได้ ขงจื้อจึงลาจากไป”

ชาวจิ้นส่งนักดนตรีหญิงมาที่รัฐหลู่ จัหวนจื่อรับนักดนตรีหญิงไว้ สามวันผ่านไปไม่มีการออกกว้าราชการ ขงจื้อออกจากรัฐไป Lunyu: 18:4 (Zhu 2010, 170)

เราจะเห็นได้ว่า ขงจื้อถึงแม้จะต่อต้านผู้ปกครองที่ไร้คุณธรรม แต่วิธีการที่ขงจื้อใช้ก็ก่อปรด้วยความเมตตา และปราศจากการใช้ความรุนแรงหรือใช้กำลัง ขงจื้อไม่กล่าวถึงแม้การเปลี่ยนตัวผู้เป็นกษัตริย์หรือผู้ครองนครรัฐ ในขณะที่เมิ่งจื้อมีความคิดที่ก้าวหน้ามกกว่า ซึ่งความคิดของเมิ่งจื้อถือว่าการต่อต้านขั้นที่สองและสาม

ขั้นที่สอง หากทักทวนแล้วกษัตริย์ยังไม่ปรับปรุงตนเอง เมิ่งจื้อนำเสนอให้ “เปลี่ยน” ตัวผู้เป็นกษัตริย์

จี้เซวียนหวางถามเรื่องเสนาบดี เมิ่งจื้อตอบว่า “พระองค์ถามถึงเสนาบดีประเภทใด” จี้เซวียนหวางจึงถามว่า “เสนาบดีที่มีหลายประเภทหรือ” ตอบ “มีประเภทที่เป็นเชื้อพระวงศ์ และประเภทที่ไม่ได้เป็นเชื้อพระวงศ์” จี้เซวียนหวางถามต่อว่า “ขอถามถึงเสนาบดีประเภทที่เป็นเชื้อพระวงศ์” เสนาบดีประเภทนี้ เมื่อกษัตริย์ทำผิดก็จะทัตทวนทั้งดิง หากทั้งดิงข้าแล้วยังไม่รับฟัง ก็จะจัดการเปลี่ยนตัวผู้เป็นกษัตริย์” จี้เซวียนหวางสดับฟังแล้วถึงกับถอดสัพพะพัคตร์ เมิ่งจื้อกล่าวต่อว่า “ขอพระองค์อย่าประหลาดใจ เมื่อพระองค์ถามข้าพระองค์ก็มิกล้าที่จะไม่ตอบตามความจริง” เมื่อจี้เซวียนหวางสัพพะพัคตร์ส่งบลง จึงค่อยถามถึงเสนาบดีที่ไม่ใช่เชื้อพระวงศ์ เมิ่งจื้อตอบว่า “หากทั้งดิงแล้วผู้เป็นกษัตริย์ไม่ฟังก็จะละจากไป” Mengzi: 10:9 (Zhu2010, 302-303)

จะเห็นได้ว่า เสนาบดีที่เป็นเชื้อพระวงศ์กับเสนาบดีที่ไม่ได้เป็นเชื้อพระวงศ์มีความแตกต่างกัน ผู้เป็นเชื้อพระวงศ์มีความชอบธรรมในการเปลี่ยนแปลงตัวกษัตริย์มากกว่าและความคิดเช่นนี้ก้าวหน้าไปไกลกว่าขงจื้อที่อย่างมากก็ได้แต่เพียงการละจากกษัตริย์ผู้นั้น หรืออีกกรณีหนึ่งก็คือ การเนรเทศเจ้าแล้วสำเร็จราชการแทน เช่น กรณีของอีอินเนรเทศองค์ไท่เจี๋ยซึ่งมีการกล่าวถึงในตำราคลาสสิกที่ว่า “ไท่เจี๋ยทำผิดกฎมณเฑียรบาลของพระเจ้าทั้ง อีอินจึงเนรเทศไปอยู่เมืองถง” Mengzi: 9:6 (Zhu 2010, 289) กรณีนี้เมิ่งจื้อมีท่าทีเห็นด้วย ทว่า การต่อต้านในรูปแบบนี้กลับเป็นเพียงอุดมคติที่ไม่สามารถปฏิบัติจริงได้เลยในประวัติศาสตร์

ขั้นที่สาม คือ การกำราบหรือสั่งสอนทรวา ซึ่งเมื่อถึงขั้นนี้ก็มีเพียงการใช้กำลังทหารเพื่อเปลี่ยนแปลงอำนาจทางการเมืองเท่านั้น ดังเช่นในกรณีของซางทั้งล้มกษัตริย์เซี่ยเจี๋ยและจีฟาเปลี่ยนแปลงอำนาจทางการเมืองเท่านั้น ดังเช่นในกรณีของซางทั้งล้มกษัตริย์เซี่ยเจี๋ยและจีฟา (โจวอู่หวาง) ที่ล้มกษัตริย์ซางโจ้วที่ถือเป็น

กรณีตัวอย่างอันส่งผลสะท้อนยิ่งใหญ่อุปะวัติศาสตร์และวัฒนธรรมทางการเมืองของจีน กรณีการกำราบ
ทรรานี่มีกล่าวไว้ในตำราเมิ่งจื่อ ดังนี้

ฉิเซวียนหวางถาม (เมิ่งจื่อ) ว่า พระเจ้าซางทั้งเนรเทศขับไล่พระเจ้าเจีย โจวอู่หวางกำราบพระเจ้าเจ้ว มีเช่นนี้ด้วยหรือ” เมิ่งจื่อตอบว่า “ตามตำนานเล่าสืบทอดกันมาว่ามีเรื่องเช่นนี้อยู่จริง” ฉิเซวียนหวางตรัสต่อว่า “การที่ขุนนางสังหารกษัตริย์ของตนเอง กระทำเยี่ยงนี้ได้หรือ” เมิ่งจื่อตอบว่า “ผู้ที่ทำร้ายมนุษยธรรมย่อมได้ชื่อว่า เป็นมหาโจร ผู้ที่ทำลายความถูกต้องเที่ยงธรรมย่อมได้ชื่อว่า โหดเหี้ยมคนประเภทนี้เรียกได้ว่าเป็นเพียงผู้โดดเดี่ยว ข้าได้ยินเพียงว่ากำราบโจรผู้โดดเดี่ยวแค่นั้น ไม่เคยได้ยินว่า เป็นการสังหารกษัตริย์” Mengzi: 2:8 (Zhu 2010, 205-206)

สำหรับกรณีซางทั้งล้มกษัตริย์เซี่ยเจี่ยและล้มกษัตริย์ซางโจว นั้น เป็นประเด็นที่มีการโต้แย้งกันมากนับแต่ยุคประวัติศาสตร์เป็นต้นมา ว่าซางทั้งและจีฟา (ภายหลังคือกษัตริย์โจวอู่หวาง) ในฐานะที่เป็นขุนนาง มีความชอบธรรมในล้มกษัตริย์ของตนเองหรือไม่ การกระทำของทั้งพระเจ้าซางทั้งและพระเจ้าโจวอู่หวางแท้จริงแล้วเรียกว่าชอบธรรมหรือว่าชิงบัลลังก์ ในตำราหลุนยฺเหวี่ และ ตำราจยง ถึงแม้ไม่มีเนื้อหาสนับสนุนให้ขุนนางลุกขึ้นกำราบเจ้าที่เป็นทรราน แต่ตัวบทก็สะท้อนให้เห็นว่านักลัทธิขงจื้อยอมรับในความชอบธรรมของกษัตริย์ซางทั้งและกษัตริย์โจวอู่หวาง เช่น

ในตัวบทหลุนยฺเหวี่มีความที่กล่าวถึงการบวงสรวงฟ้าของพระเจ้าซางทั้งในการรับอาณัติแห่งฟ้า ดังนี้

“ข้าน้อยมีนามกว่าหลิว (พระนามของพระเจ้าซางทั้ง) ขอใช้วัวสีดำเป็นเครื่องเซ่น แดลงแก่เทพแห่งเทพผู้สถิต ณ เบื้องบนว่า เมื่อมีผู้กระทำผิดก็ไม่กล้าละเว้น ข้าผู้น้อยเป็นขุนนางของท่านย่อมมิกล้าปิดบัง ท่านย่อมแจ้งอยู่แก่ใจ แม้นข้าเองหากมิโทษ ก็ไม่ให้โทษตกสู่ท้าวสารทิศ หากทุกสารทิศมิโทษ ขอโทษนั้นตกอยู่กับตัวข้า” Lunyu: 20:1 (Zhu 2010, 180)

และตัวบทในตำราทั้งสี่ ส่วนที่กล่าวสรรเสริญพระเจ้าโจวอู่หวางและราชวงศ์โจว ดังนี้

ขงจื้อกล่าวว่า “ราชวงศ์โจวเรียนรู้จากสองราชวงศ์ก่อนหน้า วัฒนธรรมช่างยิ่งใหญ เรายึดตามใจ” Lunyu: 3:14 (Zhu 2010, 65)

...พระเจ้าโจวอู่หวางสืบทอดภารกิจต่อจากพระเจ้าไท่หวาง พระเจ้าหวางจี้ และพระเจ้าโจวเหวินหวาง สวมชุดศึกแล้วได้มาซึ่งได้หล้า ชื่อเสียงของท่านไม่มีวันลบเลือนในได้หล้า ฐานะท่านสูงส่งเป็นถึงโอรสสวรรค์ ด้านความมั่งคั่งของท่านคือได้ครอบครองทั่วได้หล้า ในศาลบรรพชนมีการบูชาบวงสรวงท่าน บุตรหลานของท่านล้วนรักษาคูณงามความดีของท่าน...Zhongyong: 18 (Zhu 2010, 28)

จากตัวอย่าง เราจะเห็นได้ว่านักลัทธิขงจื้อยอมรับการกระทำของพระเจ้าซางทังและพระเจ้าโจวอู่หวาง ที่กำราบทรรราช ปลดแอกเหล่าประชาชนออกจากทุกข์ลำเค็ญ แนวคิดกำราบทรรราชแท้จริงแล้วก็คือ การเปลี่ยนแปลงอาณัติแห่งฟ้าหรือที่ในปัจจุบันเข้าใจกันในความหมายของการปฏิวัติรัฐประหาร เมื่งจื่อเห็นวากษัตริย์ทรรราชที่สูญเสียใจจากประชาชนไป ผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชาก็สามารถล้มล้างเขาผู้นั้นได้ แต่มีเงื่อนไขสำคัญคือ ผู้ที่จะกระทำการเปลี่ยนอาณัติแห่งฟ้าได้นั้นจะต้องมีคุณธรรมเป็นที่ยอมรับ เป้าที่จะถูกเปลี่ยนต้องเป็นกษัตริย์มหาโจรผู้ได้ชื่อว่าทำลายมนุษยธรรมและความถูกต้อง (Yu 2010, 128) ดังนั้น หากการเปลี่ยนอาณัติแห่งฟ้าที่นั้นครบองค์ประกอบที่อยู่ในเงื่อนไขเช่นนั้นจริง ทั้งตัวผู้ดำเนินการ ผู้ที่เป็นเป้าหมายและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียคือเหล่าประชาชน การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองนั้นลัทธิขงจื้อจึงเห็นว่าไม่ใช่เป็นการที่ผู้ใต้บังคับบัญชาแย่งชิงอำนาจ แต่เป็นการ “ลงโทษแทนฟ้า” (Wu 2014, 164)

ในขณะที่นักลัทธิขงจื้อยอมรับในความชอบธรรมของการกำราบทรรราชหรือเปลี่ยนแปลงอาณัติแห่งฟ้า โดยผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชา ภายใต้เงื่อนไขที่ว่าต้องปลดแอกประชาชนออกจากทุกข์เข็ญ ทว่าลัทธิเต๋าและพวกนิตรกรรมกลับมองในมุมตรงข้าม โดยพวกลัทธิเต๋าเห็นว่า การที่ขุนนางล้มล้างกษัตริย์เป็นการทำให้สังคมวุ่นวาย เช่นที่ในตำรา Zhuangzi มีบันทึกไว้ว่า

บัดนี้โจวกำลังเห็นอินประสบความวุ่นวาย จึงคิดแผ่อำนาจบาปมีแย่งชิงได้หล้า ยกย่องเชิดชูผู้ฉลาดในการวางแผน ใช้อำมิสซื้อตัวขุนนาง สำแดงแสนยานุภาพให้เป็นที่ประจักษ์ เสนอการสังเวย เช่นบวงสรวงและจาริกสัญญาเพื่อเรียกร่องศรัทธาจากผู้คน อวดอ้างคุณธรรมเพื่อดึงใจเหล่าประชาอ้างการสงครามเพื่อครอบครองผลประโยชน์ส่วนตัว นี่คือการขจัดความวุ่นวายออกไป และนำความรุนแรงเข้ามาแทนที่ Zhuangzi: Rangwang (Chen 2007, 889)

ซางทังเนรเทศพระเจ้าเจี๋ย โจวอู่หวางสังหารพระเจ้าโจ้ว หากว่ากันตามศักดิ์สูงต่ำ เป็นเรื่องที่ถูกต้องเที่ยงธรรมแล้วหรือ Zhuangzi: Daozhi (Chen 2007, 893)

เราจะเห็นได้ว่าลัทธิเต๋าไม่เห็นด้วยกับการล้มกษัตริย์ ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลอะไรก็ตาม เพราะมองว่าเป็นการทำให้สังคมยิ่งวุ่นวายมากกว่าเดิม ที่ยิ่งไปกว่านั้นก็เป็นเพียงการอ้างประชาชนเพื่อผลประโยชน์ส่วนตนเท่านั้น แต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่าพวกนักลัทธิเต๋าสันนิษฐานทรรราช เพียงแต่มองว่าการใช้กำลังล้มล้างกันยิ่่นำพาสังคมไปสู่ความวุ่นวายยิ่งขึ้นเท่านั้น ส่วนทางออกสำหรับสังคมนั้น ลัทธิเต๋านั้นเน้นให้กลับคืนสู่ธรรมชาติ กลับคืนสู่ความเรียบง่าย ปกครองแบบไม่ต้องปกครอง ซึ่งนั่นก็เป็นอุดมคติยิ่งกว่าลัทธิขงจื้อเสียอีก

สำหรับลัทธินิตรกรรมนั้นก็คัดค้านและต่อต้านการล้มกษัตริย์อย่างยิ่งยวด โดยเห็นว่าเป็นการฉีกหลักจริยธรรมทั้ง เป็นการล้าหลังความสัมพันธ์ทางจริยธรรมของสังคมระหว่างกษัตริย์กับขุนนาง ขุนนางไม่มีสิทธิ

ล้มล้างหรือปฏิวัติ หากสมาชิกในสังคมต่างไม่เคารพหลักการทางจริยธรรม นี่ต่างหากที่เป็นเหตุให้สังคมวุ่นวาย ดังนั้นทีกที่ปรากฏในตำรา Hanfeizi ความว่า

...ชาวทั้งใจอยู่เป็นขุนนางแต่กลับสังหารกษัตริย์ของตน ทำลายพระศพ แต่ได้หล้ากลับ
สรรเสริญยกย่อง นี่ต่างหากที่เป็นสาเหตุให้ได้หล้าไร้การปกครองที่ดี...

...ขุนนางรับใช้กษัตริย์ บุตรรับใช้บิดา ภรรยารับใช้สามี หากทั้งสามความสัมพันธ์นี้ราบรื่นได้
หล้าย่อมมีการปกครองที่ดี หากทั้งสามความสัมพันธ์นี้สวนทางกันได้หล้าย่อมวุ่นวาย หลักการทั้งสาม
เป็นวิถีแห่งได้หล้าที่ไม่มีวันเปลี่ยนแปลง... Hanfeizi: Zhongxiao (Gao, Wang and Zhang 2010,
740)

เราจะเห็นได้ว่า แนวคิดของพวกนิติธรรมเน้นระเบียบสังคมที่กษัตริย์เป็นศูนย์กลางอำนาจ ไม่ได้เน้น
คุณธรรมของกษัตริย์แบบลัทธิขงจื้อ ดังนั้นการมองปัญหาจึงแตกต่างกัน ลัทธินิติธรรมเน้นความสำคัญของ
อำนาจกษัตริย์เพื่อควบคุมบ้านเมืองให้อยู่ในระเบียบซึ่งเป็นมุมมองเพียงด้านเดียวที่อยู่บนฐานของอำนาจ
กษัตริย์ โดยมองข้ามจิตใจของประชาชนผู้ถูกปกครองไป ส่วนลัทธิเต๋านั้นเน้นการกลับไปหาธรรมชาติดั้งเดิม
ไม่ต้องอาศัยจรรยาบรรณและกฎเกณฑ์สังคมมาผูกมัดจิตใจมนุษย์ ซึ่งเป็นอุดมคติอันเป็นไปไม่ได้ในวิถี
ปฏิบัติแห่งสังคมจริง ในขณะที่ลัทธิขงจื้อที่โดยรากฐานแล้วเน้นคุณธรรมจริยธรรมของผู้คนในสังคมในการดำรง
ไว้ซึ่งระเบียบสังคม แต่เมื่อกษัตริย์ผู้ควรเป็นแบบอย่างอันดีงามด้านความประพฤติแก่เหล่าราษฎรไม่สามารถ
นำพาพวกเขาได้อีกต่อไป การเปลี่ยนแปลงตัวกษัตริย์ผู้ที่ทำหน้าที่นำประชาชนให้เดินไปสู่ทางแห่งความดีงาม
จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องกระทำ

จากมุมมองเรื่องการต่อต้านและการล้มล้างอำนาจของลัทธิขงจื้ออาจกล่าวได้ว่าลัทธิขงจื้อยอมรับการ
ปฏิวัติ มีพลังแบบนักปฏิวัติ ไม่ใช่เน้นแค่จริยธรรมและจารีตอย่างที่เราเข้าใจกัน อีกทั้งประเด็นเรื่อง “การกระทำตน
ให้ตรงกับนาม” (the rectification of names) อันเป็นหลักการสำคัญในการรักษาจริยธรรมของสังคม จะเป็นไป
ได้ก็ต่อเมื่อทุกคนกระทำตนให้ตรงกับนาม ในประเด็นจริยธรรมนี้ He Lin ได้โต้แย้งว่า หลักจริยธรรมของลัทธิ
ขงจื้อมีจุดเน้นว่า ต้องเริ่มจากตัวกษัตริย์ก่อนแล้วผลักดันไปสู่ผู้ที่อยู่เบื้องล่าง กษัตริย์ขัดเกลาก่อนเป็น
สำคัญ เมื่อกษัตริย์กระทำตนเยี่ยงกษัตริย์ ขุนนางจึงกระทำตนเยี่ยงขุนนาง แต่ถ้ากษัตริย์ไม่กระทำตนเยี่ยง
กษัตริย์แล้ว จะเรียกร้องให้ขุนนางกระทำตนเยี่ยงขุนนางได้อย่างไร (Helin 1996, 58-59) ดังนั้น เมื่อกษัตริย์ไม่
อาจกระทำตนเป็นกษัตริย์ ขุนนางก็ไม่จำเป็นต้องให้ความเคารพและเชื่อฟังอีกต่อไป จากนั้นนี้ของหลัก
จริยธรรมการล้มล้างอำนาจของกษัตริย์ทวาราชจึงเป็นที่ลัทธิขงจื้อยอมรับได้และไม่มองว่าเป็นการขัดแย้งกับ
หลักจริยธรรม

3. สรุป

การอ้างความชอบธรรมในการปกครองของลัทธิขงจื๊อเกี่ยวข้องกับสองประเด็นใหญ่ คือ การได้อาณัติแห่งฟ้า และการล้มล้างอำนาจ (ในนามของ “การเปลี่ยนอาณัติแห่งฟ้า”) ซึ่งแนวคิดทั้งสองได้กลายเป็นสำนึกของแหล่งที่มาแห่งความชอบธรรมของผู้เป็นกษัตริย์ รวมทั้งเป็นอำนาจควบคุมพฤติกรรมของผู้เป็นกษัตริย์ด้วย ทำให้กษัตริย์ต้องระมัดระวังในการใช้อำนาจ ใช้อำนาจโดยไม่เกินกรอบศีลธรรมและจารีต อีกทั้งจะต้องยำเกรงฟ้าและบำรุงประชาชนเป็นหัวใจสำคัญ โดยทั้งแนวคิดทั้งสองมีฟ้าเป็นแกนกลางอำนาจ อีกทั้งฟ้าก็เป็นตัวแทนแห่งจิตใจของประชาชน กล่าวคือประชาชนเป็นต้นรากก่อเกิดการหมุนเวียนในอาณัติแห่งฟ้าและการเปลี่ยนแปลงอาณัติแห่งฟ้า ซึ่งการทำงานของทั้งสองแนวคิดจะสอดคล้องกันและหมุนเวียนสลับกันมีลักษณะเป็นวัฏจักรดำเนินไปคู่กับการเปลี่ยนผลัดราชวงศ์ในประวัติศาสตร์จีน

ความคิดเรื่องการล้มล้างอำนาจของลัทธิขงจื๊อสะท้อนให้เห็นถึง การเสนอแนวคิดที่แหลมคมภายใต้ระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เช่นนี้ถือเป็นความก้าวหน้าและกล้าหาญของลัทธิขงจื๊อที่จะฝ่ากรอบจารีตและกรอบของหลักจริยธรรม ในการหาทางออกให้กับสังคมในยามที่สังคมตกอยู่ในหล่มแห่งปัญหา ดังนั้น เราจึงอาจกล่าวได้ว่าลัทธิขงจื๊อมีหน้าากสองหน้า ลัทธิขงจื๊อในหน้าหลักจะเป็นด้านที่เต็มไปด้วยความเป็นอนุรักษ์นิยม อ้างอิงคุณธรรมจริยธรรมและจารีต เป็นแนวคิดการปกครองที่วางอยู่บนพื้นฐานทางจิตใจ เชิดชูคุณค่าแห่งมนุษยธรรม ขณะเดียวกันก็มีหน้าากอีกหน้าที่เด็ดเดี่ยวและเต็มไปด้วยกำลังวังชาแห่งการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงเพื่อผลักดันสังคมให้ก้าวไปข้างหน้า ดังนั้นเราจึงไม่ควรมองลัทธิขงจื๊อในด้านที่เป็นมนุษยธรรมหรือเป็นพวกจารีตนิยมด้านเดียวเท่านั้น แต่ควรมองว่า เมื่อสังคมขาดความยุติธรรม พวกลัทธิขงจื๊อก็เป็นนักปฏิบัติที่พร้อมจะใช้กำลังลุกขึ้นสู้ต่อต้านการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงเพื่อหลุดออกจากหล่มแห่งความมืดมนของสังคมได้เสมอ และสิ่งนี้ก็นับได้ว่าเป็นความพิเศษเป็นความยืดหยุ่นและเป็นพลังชีวิตอันยิ่งใหญ่ของความคิดลัทธิขงจื๊อ ในขณะที่ปรัชญาความคิดกระแสอื่นไม่ได้เปิดโอกาสให้ท้าทายอำนาจของกษัตริย์ เป้าหมายที่สำคัญที่สุดของการปกครองในลัทธิขงจื๊อ ก็คือการอ้างความชอบธรรมและรักษาความถูกต้องเที่ยงธรรมของสังคมเพื่อให้ได้หล้ามีการปกครองที่ดี

และจากที่กล่าวไปข้างต้นถึงระดับการต่อต้านและล้มล้างอำนาจตามมุมมองของลัทธิขงจื๊อ จากคัดค้านทัดทาน เปลี่ยนตัวผู้ปกครอง และขั้นสุดท้ายคือการล้มล้างอำนาจ ทั้งสามระดับจะเชื่อมโยงถึงความสัมพันธ์กับแนวคิดของเวเบอร์เรื่องที่มาและรูปแบบของผู้ปกครอง ได้แก่ ผู้ปกครองที่มาจากกฎหมาย ผู้ปกครองที่มาจากประเพณี และผู้ปกครองที่มาจากบารมี

จากการต่อต้านของลัทธิขงจื๊อในระดับแรกและระดับที่สอง จะเห็นได้ชัดเจนว่าแทบจะเป็นไปไม่ได้ในทางปฏิบัติจริง กล่าวคือ ผู้ปกครองที่เป็นทราชจะไม่ใช่ใจและไม่ให้ความสำคัญกับเสียงคัดค้านทัดทาน และยากที่จะเปลี่ยนตัวผู้ปกครอง เพราะการต่อต้านในระดับนี้ต้องอาศัยสำนึกที่วางอยู่บนพื้นฐานของเหตุผลหรือกฎหมายที่ตัวผู้ปกครองเองก็อยู่ใต้กฎหมายด้วย การมีกลไกทัดทานหรือคานการใช้อำนาจโดยมิชอบเป็นเรื่อง

ของสังคมสมัยใหม่ ใช้ไม่ได้กับสังคมจีนยุคโบราณที่กษัตริย์อยู่เหนือกฎหมายหรือเป็นตัวแทนของกฎหมายเสียเอง

ในขณะที่การต่อต้านชั้นล้มล้างอำนาจหรือการบทรราชจะมีความสัมพันธ์กับรูปแบบของผู้ปกครองที่มาจากประเพณีและมาจากบารมี ผู้ปกครองแบบประเพณีจะกระทำเพื่ออำรงรักษาไว้ซึ่งระบอบหรือระเบียบสังคมที่กำหนดไว้แต่เดิม หากผู้นำประเพณีไม่ทำอะไรที่ผิดจารีตหรือกฎเกณฑ์ดั้งเดิม ผู้ใต้ปกครองก็ไม่มีอะไรที่จะไปท้าทายอำนาจ แต่ถ้าผู้ปกครองทำอะไรที่ผิดจารีต ประชาชนก็จะรวมตัวต่อต้านตัวผู้ปกครองในฐานะที่ล้ำเส้น ดังนั้น ภายในสถานการณ์ที่ไม่ปกติหรือการเคลื่อนไหวปฏิวัติเท่านั้นที่จะเกิดผู้นำแบบบารมีขึ้นมา สิ่ง que ผู้นำแบบบารมีต้องการต่อสู้คือระเบียบสังคม ระบบเศรษฐกิจ หรือระบบบริหารราชการ ณ ขณะนั้น ดังนั้นการกำราบทรราชจึงต้องอาศัยเพียงผู้นำแบบบารมีเท่านั้นจึงจะประสบความสำเร็จ

ทว่า ข้อจำกัดที่สำคัญของผู้นำแบบบารมี คือ อำนาจของผู้นำประเภทนี้ต้องอาศัยประสิทธิผลหรือผลงานมารองรับ ภารกิจสำคัญคือการสร้างความสุขความกินดีอยู่ดีให้ผู้ใต้ปกครอง แต่หากผู้นำบารมีไม่สามารถสร้างความสุขความกินดีอยู่ดีให้ประชาชนได้อีกต่อไป ประชาชนก็จะละทิ้งเขา และที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นคือ เมื่อภารกิจการปฏิวัติเสร็จสิ้นแล้วก็จะไม่มีแหล่งที่มาของความชอบธรรมอื่นมารองรับ ดังนั้นการรักษาอำนาจของผู้นำแบบบารมีจึงเป็นเรื่องที่ยากที่สุด ซึ่งแตกต่างจากผู้นำแบบกฎหมายที่มีกฎหมายรองรับ และแบบประเพณีที่ยังมีระบบจารีตหรือกฎเกณฑ์ดั้งเดิมของสังคมมารองรับ นี่จึงเป็นเหตุผลให้ผู้นำแบบบารมีต้องเปลี่ยนตนเองไปสู่ผู้ปกครองแบบประเพณีโดยปริยาย เมื่อภารกิจการปฏิวัติเสร็จสิ้นก็ต้องสร้างรากฐาน ตั้งกฎเกณฑ์ต้องแปรไปเป็นผู้ปกครองหรือสร้างระบบสืบทอดอำนาจภายใต้รูปแบบประเพณี ซึ่งแนวคิดของเวเบอร์เรื่องรูปแบบและที่มาแห่งความชอบธรรมของผู้ปกครองสามารถนำมาอธิบายได้ว่า เพราะเหตุใดการล้มล้างอำนาจหรือการปฏิวัติในสังคมจีนโบราณจึงมีลักษณะเป็นกงล้อประวัติศาสตร์ที่หมุนวนอยู่กับที่ เนื่องจากผู้นำบารมีก็เปลี่ยนแปลงไปสืบทอดอำนาจแบบประเพณีตามเดิม เพราะผู้นำแบบบารมีเองก็ไม่สามารถหาระบอบการปกครองใดๆ ที่จะมาแทนที่ของเดิมได้ เนื่องจากติดอยู่กับกรอบของระเบียบสังคมรูปแบบเดิม トラบเมื่อมีกระแสความคิดจากโลกตะวันตกเข้ามาท้าทายระเบียบโลกเดิมของสังคมจีน ผู้นำแบบบารมีจึงสามารถยกระดับกระบวนทัศน์นำพาสังคมจีนไปสู่ระบอบการปกครองใหม่ ๆ ได้

References

- Chen, Guying. 2007. **Zhuangzi Jinzhu Jinyi**. [The Works of Zhuangzi in Modern Chinese Translation]. Beijing: The Commercial Press. (in Chinese)
- Gao, Wang, and Zhang Sanxi. 2010. **Hanfeizi**. [The Works of Hanfeizi in Modern Chinese Translation]. Beijing: Zhonghua Book Company. (in Chinese)
- He, Lin. 1996. **Wulun Guannian de Xin Jiantao**. [Critically Examining the Concept of Five Relationships]. Beijing: The Commercial Press. (in Chinese)
- Jin, Guantao, and Liu Qingfeng. 2011. **Zhongguo Xiandaisixiang de Qiyuan: Chaowending jiegou Yu Zhongguo Zhengzhi Wenhua de Yanbian**. [The Cycles of Growth and Decline on Ultrastable Chinese Society]. Beijing: The Law Press. (in Chinese)
- Liu, Zehua, and Ge Quan, eds. 2001. **Zhongguo Gudai Zhengzhi Sixiangshi**. [A History of Ancient Chinese Political Thought]. Tianjin: Nankai University Press. (in Chinese)
- Sun, Jiazhou. 1987. "Xianqin Zhuzi Lun 'Tangwu Gemming.'" [The Discussion of 'the Tang and Wu Revolts' by Hundred Schools of Thought]. **Social Science Research** 9(1): 112–114. (in Chinese)
- Tang, Yijia, and Li Zhonghua, eds. 2011. **Zhongguo Ruxueshi: Songyuan Juan**. [A History of Chinese Confucian Thought: Song Yuan Periods]. Beijing: Peking University Press. (in Chinese)
- Weibo, Makesi. 2004. **Weibo Zuopinji II Jingji Yu Lishi Zhipai de Leixing**. [Selected works of Weber II Economy and Society: The Three Types of Legitimate Rule]. Nanning: Guangxi Normal University Press. (in Chinese)
- Wu, Huan. 2014. "Guozhi Linghun: Xianqin 'Tianming-Geming' Guan Ji Qi Fazhexue Yihan." [The Spirit of the Political System of the State: Pre-Qin Viewpoints and Philosophy on the Significance of "the Mandate of Heaven – the Revolution"]. **Yuandao** 9(1): 164–178. (in Chinese)
- Yu, Jingang. 2010. "Rujia Chuantong Geming Huayu de Jindai Zhuanhua." [Change in the Modern Times of Revolutionary Discourse in Traditional Confucian Thought]. **Qianyan** 17(22): 128–131. (in Chinese)
- Zhao, Kangtai, and Li Yinghua. 2006. **Zhongguo Chuantong Sixiang Zhengzhijiaoyu Lilun Shi**. [The Tradition of Chinese Confucian Thought: A History of Political Education Theories]. Wuhan: Central China Normal University Press. (in Chinese)
- Zhou, Guidian. 2001. **Tianminglun Yu Zhongguo Gudai Zhexue**. [The Mandate of Heaven Theory and

Ancient Chinese Philosophy]. *Southeast University Philosophy and Social Science Journal* 3(3): 14-19. (in Chinese)

Zhu, Xi, comp. 2010. *Sishu Zhangju Jizhu*. [The Four Books: Annotated]. Beijing: Zhonghua Book Company. (in Chinese)